

Jaarboekje van het Oudheidkundig Genootschap "Niftarlake" 1924

<https://hdl.handle.net/1874/9540>

J A A R B O E K J E
VAN HET
O U D H E I D K U N D I G G E N O O T S C H A P
„N I F T A R L A K E”
1924

ELECTR. DRUKKERIJ H. J. SMITS
O U D E G R A C H T 231 - U T R E C H T

L. S.

Aangezien de rekening van het genootschap over 1923 iets gunstiger was, kon de omvang van dit jaarboekje eenigszins uitgebreid worden.

Aan de schrijvers van de artikelen betuigen wij hartelijk dank voor de moeite, die zij zich hebben willen getroosten.

De Redactie van het Jaarboekje:

J. G. TH. GREVENSTUK.

Dr. D. A. W. H. SLOET.

J. W. VERBURGT.

October 1924.

BESCHERMHEER.

Mr. Dr. F. A. C. Graaf VAN LYNDEN v. SANDENBURG,
.. te 's-Gravenhage.

BESTUUR.

J. W. VERBURGT, Leiden, *Voorzitter*.
J. G. Th. GREVENSTUK Baambrugge, *Secretaris*.
D. DE ZWART Jr., Amsterdam, *Penningmeester*.
Dr. D. A. W. H. SLOET, Abcoude, *Bibliothecaris*.
J. D. BASTERT, Breukelen.
W. H. KOOMANS, Abcoude.
Dr. J. A. PORTENGEN, Vreeland.

Dagel. Bestuur.

Mevr. H. W. J. SCHAAP—Van der Pek, te Ankeveen.
V. L. Baron VAN BOETZELAER, te Twello.
M. ONNES VAN NYENRODE, te Utrecht.
J. WARMOLTS, te Kortenhoef.
E. A. H. A. VAN DE VELDE, te Loenen.
N. BASTERT, te Loenen.
Jhr. C. H. C. A. VAN SYPESTEYN, te Loosdrecht.
Dr. A. M. HARTOG, te Maarssen.
Mr. W. H. KÖHLER, te Maarssen.
Mr. W. B. WESTERMANN, te Maarssen.
Mr. H. J. DOUDE VAN TROOSTWIJK, te Nieuwersluis.
Jhr. J. K. LAMPSINS VAN DEN VELDEN, te Utrecht.
E. G. WENTINK, te Utrecht.
KEES VALKENSTEIN, te Vleuten.
L. SCHIETHART, te Vreeland.
F. C. C. Bar. VAN TUYLL VAN SEROOSKERKEN,
te Zuilen.

LEDEN.

Abcoude:

Ds. G. G. J. Bleeker.
J. de Bruijn.
Jhr. Mr. C. Dedel.
J. M. C. van Kempen.
W. H. Koomans.
Th. Moinat.
W. F. Pape.
H. van Raan.
Joh. Rentinck.
J. F. G. Rincker.
Mevr. Roos Vlasman-Lingeman.
W. W. E. Rosenkötter.
Past. Dr. D. A. W. H. Sloet.
J. Trouw.
Joan Vis.
Luit. J. Th. H. van Weeren.
S. C. van der Werff.

Amsterdam:

G. Ansoul.
A. J. Boom.
K. H. Broekhoff.
Jan W. den Duijn.
P. Jansen Hzn.
P. A. Kater.
L. P. G. Kerkhoff.
H. L. Klein.
H. F. L. Schöler.
Th. J. Verrijn Stuart.
J. Vriesendorp.
Mr. P. L. de Vries Feijens.
L. A. Weinrich.
E. W. Wijers.
D. de Zwart Jr.

Ankeveen:

P. J. Eijma.

E. R. D. Schaap.
Mevr. H. W. J. Schaap van
der Pek.

Baambrugge:

Mej. D. van Doorn.
J. G. Th. Grevenstuk.
Th. E. Grevenstuk.
Mej. Wilh. F. Grevenstuk.
C. P. de Groot.
Ds. H. Haselager.
C. F. Jonkhart.
A. Schoenmaker.
Mr. J. Schoenmaker.

Baarn:

Mevr. E. H. Rutgers van
Rozenburg—Baronesse
van Hardenbroek.
P. E. Tegelberg.

Bilthoven:

D. R. Buma.
K. P. Maclaine Pont.

Breukelen:

J. D. Bastert.
D. J. M. Bianchi.
Johan Bleeker.
A. H. Colenbrander.
C. G. Hoekstra.
G. C. Hoekstra.
Mr. M. P. Th. à Th. van der
Hoop van Slochteren.
C. de Joncheere.
E. B. van Julsingha.
H. J. van 't Lindenhout.

C. W. Matthes.
 Hans Matthes.
 Deken P. W. A. Pieck.
 Ph. J. Schippers.
 Dr. K. de Snoo.
 Mevr. S. A. de Snoo-Sillevis.
 Mr. W. F. E. Spiering.
 B. G. P. Verbiest.
 C. de Vries.
 Mej. J. M. E. Willink van
 Collen.
 Mej. M. E. Willink van Col-
 len.

Bussum:

Jan de Grijs.
 M. Hartzema.

's-Graveland:

Mr. D. J. A. Baron van
 Harinxma thoe Slooten.

's-Gravenhage:

Bureau der Rijkscommissie
 voor de Monumenten.

Groningen:

Kapelaan F. J. Schoemaker.

Haarlem:

C. Maarschalk.

Heemstede:

J. C. Brand Jr.

Hengelo (O):

Kapelaan W. M. A. van Rijn

Hilversum:

C. L. Heek.
 Mevr. A. J. Kardux-ten
 Hoopen.
 J. Kardux.

Kolonel E. Luden.
 C. Metzelaar.
 P. A. Pijnappel.
 Wibren Wijmstra.

Kockengen:

Pastoor J. J. Swildens.

Kortenhoef:

Ds. J. van Bruggen.
 J. Warmolts.

Krommenie:

P. van Walbeek.

Laren:

Mevr. W. M. Terpstra-
 Reerink.

Leiden:

J. W. Verburgt.
 Dr. F. C. Wieder.

Loenen:

N. Bastert.
 G. J. Dokkum.
 G. Fikkert.
 J. van Holthoon.
 H. Hissink.
 I. A. Lantsheer.
 Mr. H. P. Loggere.
 L. L. Posthuma
 J. H. C. van Reenen Jr.
 J. Roozenschoon.
 N. W. Baron van Till.
 E. A. H. A. van de Velde.

Loenersloot:

Pastoor B. J. Brouwer.
 Ir. E. Middelberg.
 Mevr. de Wed. G. A. A.
 Middelberg-Hallmann.

Loosdrecht:

Prof. Dr. K. H. Bouman.
 Jhr. Q. J. van Swinderen.
 Jhr. C. H. C. A. v. Sypesteyn
 W. Voogsgeerd.

Maarssen:

Pastoor Dr. Alph. Ariëns.
 R. H. Driessen.
 F. J. de Freytag.
 A. M. Hartog.
 L. G. James.
 E. A. le Jolle.
 J. M. de Muinck Keizer.
 Mr. W. H. Köhler.
 Dr. A. R. van Linge.
 A. T. Plomp.
 Mej. J. K. Plomp.
 Ds. M. J. Sanders.
 J. B. Scheuer.
 C. W. E. v. Voorst v. Beest.
 J. P. van Voorst van Beest.
 C. E. Wolff.
 Mr. W. B. Westermann.

Maarsseveen:

Frans Smithuysen.
 H. Schoenmaker Ezn.

Maartensdijk:

J. L. Krom Hzn.
 E. P. W. van Schaik
 (Groenekan).
 Dr. J. J. F. Steijling.

Mijdrecht:

Pastoor J. Heerschop.

Nederhorst-den-Berg:

Mevr. C. A. Pos—Kofoed.
 Mej. J. W. H. Spruit.

Nieuwersluis:

Mr. E. van Beusekom.

Mr. H. J. Doude v. Troost-
 wijk.

A. Baron de Girard de Miolet
 van Coehoorn.

Mr. U. H. van Notten.

Nigtevecht:

Th. E. B. Honders.
 M. H. Laddé.

Renkum:

Kapelaan A. van Hofslot.

Rhenen:

J. Houtman.

Sitoebondo (Java):

Mr. Dr. L. Fr. H. J. Schöler.

Rotterdam:

Bibliotheek der gemeente
 Rotterdam.

Saest:

Jhr. P. P. de Beaufort.

Soesterberg:

J. P. de Keizer.

Twello:

V. L. Baron van Boetzelaer.

Utrecht:

D. P. Becker.

J. B. P. Biegelaar.

Dr. C. Broeksmit.

Mr. A. de Bussy.

Mej. E. W. Guldemont.

Pastoor L. J. v. d. Heijden.

Mr. J. Hooft Graafland.

O. Jonker.

Jhr. J. K. Lampsins v. d.
 Velden.

LEDEN.

Abcoude:

Ds. G. G. J. Bleeker.
J. de Bruijn.
Jhr. Mr. C. Dedel.
J. M. C. van Kempen.
W. H. Koomans.
Th. Moinat.
W. F. Pape.
H. van Raan.
Joh. Rentinck.
J. F. G. Rincker.
Mevr. Roos Vlasman-Lingen-
man.
W. W. E. Rosenkötter.
Past. Dr. D. A. W. H. Sloet.
J. Trouw.
Joan Vis.
Luit. J. Th. H. van Weeren.
S. C. van der Werff.

Amsterdam:

G. Ansoul.
A. J. Boom.
K. H. Broekhoff.
Jan W. den Duijn.
P. Jansen Hzn.
P. A. Kater.
L. P. G. Kerkhoff.
H. L. Klein.
H. F. L. Schöler.
Th. J. Verrijn Stuart.
J. Vriesendorp.
Mr. P. L. de Vries Feijens.
L. A. Weinrich.
E. W. Wijers.
D. de Zwart Jr.

Ankeveen:

P. J. Eijma.

E. R. D. Schaap.
Mevr. H. W. J. Schaap van
der Pek.

Baambrugge:

Mej. D. van Doorn.
J. G. Th. Grevenstuk.
Th. E. Grevenstuk.
Mej. Willh. F. Grevenstuk.
C. P. de Groot.
Ds. H. Haselager.
C. F. Jonkhart.
A. Schoenmaker.
Mr. J. Schoenmaker.

Baarn:

Mevr. E. H. Rutgers van
Rozenburg—Baronesse
van Hardenbroek.
P. E. Tegelberg.

Bilthoven:

D. R. Buma.
K. P. Maclaine Pont.

Breukelen:

J. D. Bastert.
D. J. M. Bianchi.
Johan Bleeker.
A. H. Colenbrander.
C. G. Hoekstra.
G. C. Hoekstra.
Mr. M. P. Th. à Th. van der
Hoop van Slochteren.
C. de Joncheere.
E. B. van Julsingha.
H. J. van 't Lindenhout.

IX

H. van der Lip.
Jan van der Lip.
M. Onnes van Nyenrode.
D. Philips.
Jhr. L. Quarles van Ufford.
Mr. W. C. Schuylenburg.
P. J. G. Verburgt.
E. G. Wentink.

Vleuten:

Kees Valkenstein.

Vreeland:

Ds. H. Th. Barbas.
C. Blatt.
H. N. Blatt.
P. J. C. Blatt.
W. H. M. Brouwer Ancher.
G. H. Hooft van Vreeland.

C. A. Lion Cachet.
Dr. J. A. Portengen.
L. Schiethart.

Weesp:

Th. J. Houtman.

Weesperkarspel:

J. C. F. Bletz.

Winterswijk:

J. L. Thielking.

Zuilen:

J. Jonker Gzn.
F. C. C. Baron van Tuyll
van Serooskerken.

Zwolle:

Dr. G. A. B. Fijn van Draat.

DONATEURS.

Hilversum:

„De Gooi- en Eemlander”.

Amsterdam:

Mr. R. H. Erdmann.

BEGUNSTIGERS.

Abcoude:

Mevr. H. C. v. Weeren-
Moinat.
D. van Teeseling.

Baambrugge:

G. Feringa.
J. van Heerden.
W. C. Smuling.

Breukelen:

S. Breuninghoff.
J. H. M. Janse.
Ds. C. J. H. Verweijs.

Kortenhoef:

J. C. Koops.

's-Gravenhage:

Mej. Dr. A. J. Portengen.

IN MEMORIAM.

C. J. Hacke van Mynden
te Loosdrecht.
Jos. Niemer te Abcoude.

Dr. C. de Rooij te Amster-
dam.

JAARVERSLAG.

Als gewoonlijk beginnen wij met de Algemeene Vergadering, die ditmaal den 4en Juli van het vorig jaar werd gehouden in het Hotel „de Kampioen” te Nieuwersluis.

Door de slechte communicatie was de opkomst niet zeer groot.

De voorzitter heette de aanwezigen welkom en opende de vergadering, waarna hij het woord gaf aan den secretaris voor het uitbrengen van het jaarverslag. Vervolgens deed de penningmeester rekening en verantwoording over het jaar 1922.

De heer E. R. D. Schaap hield hierna een welsprekend pleidooi om steun voor de restauratie van de Herv. Kerk te Kortenhoeve en drong er op aan dat de leden van Niftarlake zouden worden aangespoord om een bijdrage voor de restauratie af te zonderen en verder de zaak zooveel mogelijk te bevorderen.

De secretaris deelde hierop mede, dat in zijne woonplaats reeds een collecte is gehouden en 80 loten in de schilderijenverloting zijn geplaatst. Misschien kan men in de andere plaatsen iets dergelijks organiseren.

Na eene breedvoerige discussie werd besloten, dat het bestuur aan de leden een circulaire zou zenden met verzoek om een bijdrage te storten in het fonds voor de restauratie. Bovendien zou eene deputatie, bestaande uit de heeren Verburgt, Schaap en Warmolts eene audiëntie aanvragen om een grootere bijdrage uit 's Rijks kas te verkrijgen.

Wegens het nadeelig saldo van de kas werd besloten voorloopig geen lezingen te houden en den omvang van het jaarboekje te beperken.

Verder werd besloten een excursie te houden naar 's Graveland en Loosdrecht. Tot leden der excursie werden door den voorzitter benoemd de heeren Jhr. van Swinderen, Jhr. Lampsins van den Velden, Verburgt, Van der Lip en Bastert.

Na eenige besprekingen over huishoudelijke zaken werd de vergadering door den voorzitter gesloten.

Door onvoorziene omstandigheden kon de excursie naar bo-

XII

vengenoemde gemeenten niet plaats hebben. De commissie organiseerde toen een tocht naar Muiden, Naarden en Muiderberg.

's Morgens van den 8sten Augustus kwamen de deelnemers op het Muiderslot bijeen waar zij door Muiden's burgemeester werden rondgeleid. Nadat hier alles bezichtigd was, geleidde de heer de Raedt de bezoekers naar de oude Herv. Kerk en naar het raadhuis. Bij het afscheid was de voorzitter de tolk van de aanwezigen toen hij den sympathieken burgemeester hartelijk dank zegde voor het even zaakkundig als vriendelijk geleide.

In Muiden stapte men op de stoomtram naar Muiderberg, waar de koffietafel voor de deelnemers besteld was. Aangezien echter de trein met groote vertraging aankwam, waren andere liefhebbers ons voor geweest en moesten de meesten ongetroost vertrekken.

Toen ging het verder per stoomtram naar Naarden. Ook hier wachtte den bezoekers een zaakkundige voorlichting. Niemand minder dan de vermaarde kenner van Naarden's geschiedenis Ds. Drijver leidde hier de gasten rond. De prachtige Herv. Kerk, het Stadhuis en wat er verder te zien was, kreeg een beurt en de onvermoeide gids beijverde zich om al het historische en merkwaardige te toonen.

Ook hier gaf de voorzitter in hartelijke woorden uiting aan de erkentelijkheid van de deelnemers.

Na afloop werden de bezoekers door Ds. Drijver naar een goede lunchroom gebracht waar zij den inwendigen mensch konden versterken en ieder zijns weegs kon gaan.

De inzameling van bijdragen voor het kerkje te Kortenhoef bracht f 99.50 op, welk bedrag aan Ds. van Bruggen is opgezonden.

Het jaarboekje verscheen weder in het laatst van het jaar. Het werd goed ontvangen en had tot gevolg dat 9 nieuwe leden werden opgenomen en een groot aantal jaarboekjes werd verkocht.

Door overlijden en bedanken verminderde het aantal leden met 7, terwijl 10 nieuwe leden werden ingeschreven.

Met de beste wenschen voor den bloei van het Genootschap wordt dit verslag besloten.

De Secretaris,

Baambrugge, 10 Juni 1924.

J. G. Th. GREVENSTUK.

Staat van Ontvangsten en Uitgaven over het 12de Genootschapsjaar 1923.

ONTVANGSTEN:

<i>Contributie:</i>	
175 Leden	f 437.50
1 Lid	5.—
1 Donateur	10.—
2 Donateurs	10.—
13 Begunstigers	13.—
	f 475.50
Opbrengst verkochte jaarboekjes	6.—
Excursie, batig saldo	4.06½
Nadeelig saldo op heden	21.46½
	f 507.03

UITGAVEN:

Nadeelig saldo vorig jaar	f 159.10
Jaarboekje 1923	208.40
Excursie Muiden en Naarden	78.01½
Diversen	61.51½
	f 507.03

31 December 1923.

D. DE ZWART Jr.

Penningmeester.

Anthonia van Groenenberch
of de
Ridderhofstad De Haer
door
Dr Alberta J. Portengen.

Dezen ouderwetschen titel ontleen ik aan een artikel van J. F. Bosdijk in de Utrechtsche Volksalmanak voor 1841, waarvan ik den inhoud hier in 't kort wil navertellen.

't Was een woelige tijd, het laatste kwart der vijftiende eeuw, speciaal in Holland en Utrecht. Karel de Stoute, hertog van Bourgondië, graaf van Holland enz. enz., was na een korte onrustige regeering in 1477 bij Nancy gesneuveld. Zijn erfgename, Maria „de Rijke” had de grootste moeite om haar onderdanen eenigszins in bedwang te houden, ook na haar huwelijk met Maximiliaan van Oostenrijk, die later keizer van het Duitsche Rijk zou worden. De Hoeksche en Kabeljauwsche twisten, telkens voor een tijd onderdrukt, begonnen weer met vernieuwde kracht en breidden zich ook buiten Holland uit, speciaal in Utrecht, waar de Hoeksche partij, waartoe ook de stad Utrecht behoorde, zich met kracht verzette tegen bisschop David van Bourgondië, die zich gedurende zijn regeering heel wat vijanden had gemaakt. Natuurlijk was 't niet alleen de politiek, die de menschen partij deed kiezen, doch kwamen hierbij ook veel persoonlijke veeten te pas, zoodat tenslotte de meeste edelen van 't Bisdom tot een der beide partijen behoorden. Dit was ook 't geval met Dirk van Zuilen, Heer van de Haer, burgemeester van Utrecht, die, men kan 't uit zijn laatstgenoemde kwaliteit wel haast opmaken, den bisschop vijandig gezind was. Hoe groot was dan ook zijn voldoening, toen hij op een feestmaal ten huize van ridder Beernt van Groenenberch, een anderen steunpilaar der Hoekschen, de tijding ontving van zijn slotvoogd Jan van Harmelen, dat deze op de Haer een goede vangst had gedaan in de persoon van Egbert

van Wassenaar. Deze partijgenoot van den Bisschop en de Hollandsche regeering had een list willen te baat nemen, die men in den loop der geschiedenis telkens aantreft; 't oudste voorbeeld ervan is het Paard van Troje, 't beroemdste bij ons het Turfschip van Breda. Doch een eeuw voor de list van turfschipper Adriaan van Bergen probeerde Egbert van Wassenaar iets soortgelijks om de Haer te verrassen. Met zeven dappere Kabeljauwschen verborg hij zich tusschen de meelzakken, die de burcht werden binnengebracht en plotseling overviel hij de niets kwaads vermoedende bezetting, twintig man sterk. Tegen deze overmacht kon hij 't toch niet volhouden en nadat vijf van zijn makkers waren gesneuveld, gaf hij den strijd op en werd hij gevangen genomen. Met groote vreugde werd de tijding van 't mislukken van dezen aanval door van Groenenberch en zijn gasten vernomen, ja, de zoon des huizes, Reinier van Groenenberch, stelde zelfs een dronk in ter eere van Jan van Harmelen, den wakkeren kapitein op de Haer: Leven de ridders van Montfoort! . . . Dood aan den bisschop en allen die met hem zijn. Leve Jan van Harmelen! de dood aan van Wassenaar". Allen ledigden hunne glazen. al waren ze ook allen niet in even groote mate moorddadig gestemd, behalve zijn zuster Anthonia. Reinier, die dit wel verwacht had, maakte er dadelijk aanmerking op, doch zij wist zich zeer goed te verontschuldigen: voor haar, een vrouw, was 't niet wel mogelijk, met 't groote aantal dronken in te stemmen. Doch dit was de eigenlijke reden niet. Anthonia, die Egbert van Wassenaar al uit haar kinderjaren kende, had hem in stilte lief. Wat bekommerde zij zich om Hoekschen of Kabeljauwschen, om bisschops- of stadsgezinden, ja zelfs om haar vader en zijn partijgenooten. Niet zoodra had ze dan ook het gebeurde vernomen, of ze overlegde bij zichzelf, hoe ze Egbert zou kunnen redden. Ze vreesde n.l., dat hij in gevangenschap niet veilig was, en nam zich daarom voor hem zoo mogelijk te bevrijden.

Eenigen tijd na het gebeurde kon men in de buurt van de Haer twee wolfsjagers zien, die zich naar het kasteel begaven en die op hun verzoek, al was 't met eenige moeite, toegang tot de burcht kregen. Een van hen, de trouwe dienaar Godert, zette zich in de wachtkamer neer, terwijl zijn makker naar den slotvoogd werd geleid, die hem al zeer weinig vriendelijk ontving. Hoe groot was echter zijn verbazing, toen de jager hem met zachte stem toesprak en meedeelde, wie hij was en wat hij kwam

doen. De jager was..... een meisje, 't was..... Anthonia van Groenenberch, die kwam probeeren, wat zij met haar overredingskracht op Jan van Harmelen vermocht. Nog waren zij niet klaar met hun gesprek, toen er plotseling een hevige beroering in 't slot ontstond.

Wat was n.l. 't geval? Gebruik makende van de heerschende mist, was Joost van Lalaing, de stadhouder van Holland, met een leger de burcht onverwachts genaderd om haar op te eischen voor de Kabeljauwsche partij. Dit werd natuurlijk geweigerd en nu ontstond er een geregeld beleg. Jonkvrouw Anthonia verkeerde wel in een eigenaardige positie; daar was zij, als eenige vrouw, in mannenkleeren, zonder medeweten van haar vader, in een belegerd kasteel, te midden van mannen, die ze eigenlijk vijandig gezind was. Hoe goed had Jan van Harmelen ervan kunnen profiteren, dat hij haar en Egbert van Wassenaar in zijn macht had! Dit heeft hij niet gedaan. Anthonia schijnt er zelfs in geslaagd te zijn om hem te weerhouden van de bedreiging, dat Egbert in het gezicht van de Hollanders zou worden ter dood gebracht, als 't beleg niet werd opgebroken. De veertig man bezetting konden het kasteel toch niet houden; den 14en Juli 1482 waren zij eindelijk genoodzaakt om tot onderhandelen over te gaan. Dienzelfden dag werd tot de overgave besloten. De bezetting werd krijgsgevangen gemaakt, het kasteel verbrand, Egbert van Wassenaar bevrijd en met vreugde door zijn partijgenooten begroet, terwijl jonkvrouw Anthonia naar zijn tante in Den Haag ging. Zij waagde het niet, na wat ze gedaan had, naar haar vader en broer terug te keeren. Drie jaar later werd het huwelijk tusschen Anthonia van Groenenberch en Egbert van Wassenaar voltrokken. Het duurde nog 10 jaar, voordat er voorgoed een einde was gemaakt aan de Hoeksche en Kabeljauwsche twisten.

FECTIO

Een Romeinsche legerplaats en haven.

Wanneer men komend uit het dorpje Vechten, den spoorweg Utrecht—Arnhem overschrijdt en dan den kronkelenden grintweg, die buitenom het militaire fort naar Houthem voert, inslaat, ziet men al spoedig in de richting der stad Utrecht, in zachte glooiing uit het omliggende landschap oprijzend, de historische plek liggen, waar zich eens de Romeinsche sterkte en haven Fectio bevond. Thans is het vreedzaam bouwland. Alleen de benaming van het terrein, dat steeds in den volksmond de „Burg” blijft heeten, herinnert aan de nederzetting, die in het grijs verleden hier door de Romeinen is opgericht, terwijl enkele ouden van dagen zich de verbleekte en bijna uitgewischte legende eener verdwenen stad weten voor den geest te brengen. Op deze plaats, waar eens bedrijvige scheepvaart, zij het voor het ten uitvoer leggen van militaire veroveringsplannen, zij het voor rekening van ondernemende handelaars, den Rijn verliet om langs de Vecht (de fossa Drusiana) het meer Flevo en de open zee te bereiken, loopt thans geen rivier of stroom meer. De oude beddingen zijn eeuwen her al dicht geslibd of gedempt en tot weiden geworden. Doch schijnbaar slechts heeft hier de tijd alle sporen uitgewischt van de eens zoo machtige en gewichtige sterkte. Bij den eersten stap, dien wij op den „Burg” zetten, wanneer hij van veldvruchten is ontdaan, of beter nog wanneer de ploeg den zwaren grond versch openscheurt, bermerken wij reeds talloze fragmenten van Romeinsch aardewerk, stukken bouwmetaal als pannen, tegels, enz. En reeds van oudsher was dit zoo en was dat ook bekend.

Zeer overzichtelijk en met groote bevoegdheid heeft in dit jaarboekje (1916) de heer J. W. Verburgt daarover gehandeld en ook uitvoerig de pogingen uiteengezet, die herhaaldelijk gedaan zijn om door opzettelijke gravingen iets meer te vernemen omtrent de verdwenen en met den grond gelijk gemaakte nederzetting. De laatste poging in die richting, die de heer Verburgt

vermelden kon was die van Dr. Holwerda in 1914 ondernomen, helaas door den grooten oorlog ontijdig onderbroken.¹⁾ Sindsdien is het onderzoek met de spade weer ter hand genomen en kon vanaf 1920 iederen zomer enkele weken worden gegraven ²⁾

De resultaten waren boven alle verwachting gunstig en wij willen trachten deze hier in hoofdzaak te vermelden.

Het was mogelijk om vast te stellen dat hier meerdere legerplaatsen in opvolgende periodes hadden gelegen. De eerste en oudste legerplaats dagteekent uit den tijd van keizer Augustus en had, voor zoover thans is kunnen worden nagegaan, de aanzienlijkste afmetingen. Zij was gelegen aan den oever van een belangrijken waterloop; die oever was met een schoeiing van houten palen voorzien. Op één punt kon zelfs een soort aanlegplaats voor schepen, met houten vlonder, worden vastgesteld. Het terrein, waarop deze nederzetting was gebouwd, lag aanzienlijk lager als het tegenwoordige maaiveld. Het bezat een natuurlijken ondergrond van zand, waarop een geringe laag leemachtigen grond ligt. Te oordeelen naar enkele metingen ongeveer in 't midden van den „Burg” mogen wij aannemen, dat, het woonvlak dezer Augusteische nederzetting pl.m. 2 à 2.50 M. + A.P. heeft gelegen. Van de gebouwen was het echter niet mogelijk een samenhangend beeld te krijgen, in hoofdzaak wel tengevolge van de aanzienlijke diepte, waarop gegraven moest worden. Toch ontbreken de gebouwsporen nergens op het terrein: groote paalgaten, sporen van verganen houtbouw, afvalgaten, dit alles tezamen met scherven van Romeinsch aardewerk en andere cultuurresten, die karakteristiek zijn voor de eerste jaren onzer jaartelling, werden gevonden. Van den omtrek kon het verloop over een aanzienlijken afstand worden vervolgd. Deze legerplaats was n.l. — wat aan de

---

¹⁾ Zooals wij zagen ligt het terrein vlak naast het tegenwoordige fort Vechten, en is het begrijpelijk dat de beschikking ervan door de militaire overheid werd opgevorderd.

²⁾ Verslag over de opgravingen te Vechten, 1920, uitgebracht door Dr. J. H. Holwerda aan het Prov. Utr. Genootschap. Verslag over 1921, id.; Cf. ook *Germania*, bl. 22.

De opgravingen van 1921 hadden plaats onder leiding van Dr. J. H. Holwerda, terwijl van 1922 af de leiding ervan aan ondergeteekende werd opgedragen. Met groote erkentelijkheid moge worden vermeld dat Dr. Holwerda mij daarbij steeds ruimschoots met zijn raad en beproefde ervaring bijstand bleef verleen.

Afb. 1. Ligging van Fectio ten opzichte van Utrecht.

Z. en W.-zijde kon worden geconstateerd — voorzien geweest van een spits in den grond gegraven ringgracht. Zooals dat bij den bouw van dergelijke vestingen gebruikelijk is, heeft ongetwijfeld deze gracht aan de buitenzijde van een — in dit geval van hout en aarde gebouwden — muur gelegen, die de eigenlijke vesting omsloot. De tegenwoordige stand van het onderzoek maakt het zeer waarschijnlijk, dat de vorm dezer ommuring ongeveer rechthoekig is geweest, terwijl de met palen geschoeiden rivier-oever de N. begrenzing vormde.

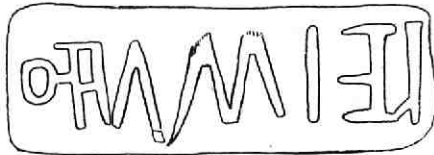
Uit dit alles blijkt, dat wij een belangrijke vesting, die tevens als vlootstation dienst deed, vóór ons hebben en dat deze wel degelijk de bij Tacitus en Dio Cassius genoemde plaats is, van waaruit Drusus (12 v. C.) zijn vloot vertrekken liet om langs de Vecht (de Drususgracht) de Noordzee te bereiken, waarna hij de Friezen onderwerpt en verder operaties in N.-W. Duitschland volvoert; de plaats tevens, waar later (16 n. C.) Germanicus zijn vloot, uit meer dan duizend schepen bestaande, concentreerde voor een nieuwen aanval op Germanië.

Zooals de talrijke vroeger gevonden scherven en munten reeds lieten vermoeden is Vechten ook in later tijd een belangrijke nederzetting gebleven. En juist over deze jongere periode van bewoning brachten de opgravingen der laatste jaren heel wat licht. Het was n.l. mogelijk vast te stellen, (en de verdienste hiervan komt Dr. J. H. Holwerda toe), dat het eerste castellum in de eerste helft der 1e eeuw moet zijn opgegeven en dat het geheele niveau, waarop het had gestaan, ongeveer 1 M. is opgehoogd met aangebrachten, leemachtigen grond. Als wij nagaan dat hier sprake is van een oppervlakte van meerdere hectaren, dan beseffen wij ten volle, dat zelfs voor onze huidige begrippen een kolossaal werk is verricht. De bedoeling dezer ophooging is ongetwijfeld geweest den ondervonden overlast van het water in de toekomst te vermijden. In verband met het vaak besproken probleem van de z.g.n. daling van onzen bodem, is deze vrij nauwkeurig gedateerde ophooging te Vechten niet van belang ontbloot.

Op het hogere niveau is dan een nieuwe legerplaats van kleineren omvang aangelegd, waarvan de geheele omtrek kon worden teruggevonden. Deze had den vorm van een ietwat onregelmatigen rechthoek van ongeveer 175 bij 150 M. Ook dit castellum is door een spitse gracht en een muur van hout en

aarde omgeven geweest. Talrijke sporen van z.g.n. huttenleem wijzen er op, dat de gebouwen dezer vesting van hout zijn opgetrokken geweest.

Na een bestaan van niet veel minder dan anderhalve eeuw is de nederzetting nogmaals herbouwd. Terwijl de vorm vrijwel is bewaard gebleven, zijn de ringmuur en ook de belangrijkste binnengebouwen ditmaal van steen opgetrokken geweest. Uit den aard der zaak heeft deze vesting, die ook de laatste is, die werd opgericht, het duidelijkst haar sporen in den grond achtergelaten. Zoo was het mogelijk niet alleen het verloop van den ringmuur — die aan den N. kant op heipalen was gebouwd — nauwkeurig vast te stellen, maar tevens konden tot nog toe drie der vier poorten, die een dergelijk castellum gewoonlijk bezit, worden teruggevonden. En wat den binnenbouw betreft is sinds 1923 een aanvang gemaakt met de ontgraving van de hoofdgebouwen: zoo hebben wij thans reeds den plattegrond kunnen teekenen van het praetorium, dat zich ongeveer in het midden van de omringing bevinden van een O. daarvan gelegen groot gebouw. Het praetorium is 36 bij 34 M., het andere gebouw 30 bij 24 M. groot. Zeer belangrijk was ongetwijfeld bij het ontgraven dezer gebouwen, het vinden van dakpannen en tegels, voorzien van militaire stempels. Tusschen het puin, dat zich ter plaatse van het praetorium bevond, kwamen n.l. uitsluitend stempels van het

Stempel van het 1e Minervische legioen
[gelezen van rechts naar links: LE(gio) I M(inerviae) ANTONINIANA]
 $\frac{1}{2}$ der ware grootte.

1e Minervische legioen met den bijnaam Antoniniana voor den dag, terwijl bij het tweede gebouw de stempel van het Cohors

Stempel van het COH(ors) I FLA(via)
 $\frac{1}{2}$ der ware grootte.

prima Flavia in meerdere exemplaren werd gevonden. Zooals bekend is zijn niet slechts aardewerkfragmenten, maar ook dergelijke stempels voor de dateering van het grootste gewicht. Zoo laten zij ons in dit geval toe de oprichting der betreffende gebouwen en ook zeer waarschijnlijk den bouw van het geheele castellum dezer 3e en laatste periode omstreeks het jaar 200 n. C. of in de eerste jaren der 3e eeuw te stellen. (De bijnaam Antoniniana wijst op den tijd van Caracalla, terwijl men vermoedt dat de Cohors I Flavia tegen het eind der 2e eeuw van Afrika naar onze Rijnstreken is verplaatst¹⁾).

Het is hier niet de plaats om reeds uit te wijden over verdere talrijke vondsten, die gedurende de laatste opgravingen zijn gedaan: het moge volstaan te vermelden dat de zeer groote collectie pottenbakkersstempels op „terra sigillata”, die reeds uit Vechten zoowel te Utrecht als te Leiden is bijeengebracht, met ettelijke exemplaren is verrijkt; ook talrijke munten, bronzen voorwerpen van allerlei aard, als naalden, mantelspelden, kwamen voor den dag. Verder munten, beenen of glazen voorwerpen, ijzerwerk van allerlei aard, talloze stukken aardewerk, waaronder meerdere lampen, werden verzameld. Van ongemeen belang is het toevallig, gedurende de mobilisatie uitgevoerde militaire werken, aan het licht gekomen altaartje dat wij hier afbeelden. Immers uit de daarop te lezen inscriptie: I(ovi) O(ptimo) M(aximo) V(otum) S(olvit) L(ibenter) M(erito) C(aius) Julius Bio Trier(a)r(chus), blijkt dat dit altaartje door een scheepskapitein der Romeinsche vloot aan den zeer goeden en machtigen Jupiter is gewijd, hetgeen een nieuw en treffend bewijs komt leveren dat wij te Vechten een Romeinsche haven vóór ons hebben.²⁾

* * *

Nadat wij aldus in korte trekken hebben nagegaan wat door de laatste opgravingen omtrent de Vechtensche nederzetting is bekend geworden rijzen vanzelf twee vragen: 1. hoe komt het dat bij de opgravingen, hier vroeger ondernomen, betrekkelijk zoo weinig gegevens zijn verkregen? 2. zijn deze vroeger verkregen

¹⁾ Pauly-Wissowa onder Cohors (Cichorius).

²⁾ J. H. Holwerda: Röm. Germ. Korrespondenzblatt. Jahrg. 1915. blz. 57.

Afb. 2. Altaartje door den scheepskapitein Bio aan Jupiter gewijd.

gegevens niet meer te gebruiken, ja, kunnen zij de resultaten van thans op onderscheidene punten niet aanvullen?

Voor wie op de hoogte is van den grooten vooruitgang, die de opgravingstechniek sinds het eind der vorige eeuw heeft ondergaan, zal het niet verwonderlijk zijn, dat thans met de tegenwoordige methode van werken, zelfs uit dit zoo vaak doorwoelde terrein, de duidelijke sporen kunnen worden aan het licht gebracht van de verdwenen vestingen, terwijl er vroeger zoo goed als niets van werd gezien en herkend. En niet alleen is de methode anders, maar ook de leidende gedachte bij het werk heeft verandering ondergaan. Vroeger was het er in de eerste plaats om te doen voorwerpen te vinden, of andere tastbare dingen als muren, enz. Doch als men bedenkt dat doorgaans de muren der Romeinsche gebouwen in ons land zoo goed als tot den laatsten steen zijn weggebroken en de kolossale Romeinsche ruïnes te Vechten ongetwijfeld in vroeger tijd als een rijke steengroeve moeten zijn geëxploiteerd, dan begrijpt men meteen dat het zoeken naar muren weinig kans op succes moet opleveren, en men zich tevreden moet stellen, zooals thans gedaan wordt, met het terugvinden der funderingen, die eens de machtige muren droegen.

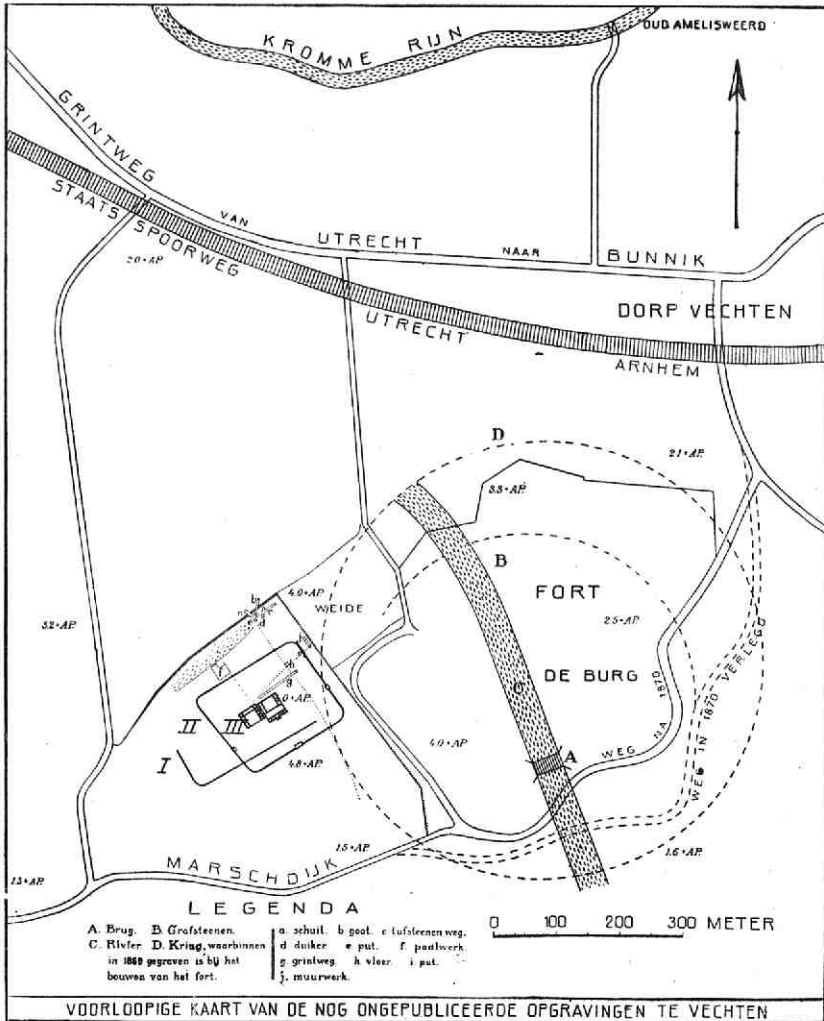
Wat de tweede vraag betreft: deze kan gelukkig in bevestigenden zin worden beantwoord. Wat vroeger is gedaan is niet alles nutteloos geweest. Integendeel! Hoe verder het opgravingswerk vordert hoe meer het duidelijk wordt, dat wij een dankbaar gebruik kunnen maken van de vroegere onderzoekingen, met dien verstande natuurlijk, dat wij zooveel mogelijk de toen opgeteekende verschijnselen op zichzelf nagaan en de daarvoor destijds gegeven verklaringen niet zonder meer aannemen.

Om dit duidelijk te maken, dacht ik niet beter te kunnen doen dan de kaart, die na afloop van de opgravingen van 1892—1894 is gepubliceerd, hier te reproduceeren, met de toen daarbij gegeven agenda ¹⁾. Tevens hebben wij op die kaart aangeeteekend het verloop van de spitsgracht van het oudste castellum die is teruggevonden en voorzoover deze is kunnen worden vervolgd. Zij is aangeduid met I. De omtrek der twee latere castella, die, zooals wij zagen van ongeveer denzelfden omvang waren, is met II en III aangeduid, terwijl men te midden daarvan het

---

¹⁾ Vooral ook omdat in het reeds genoemde overzicht van den heer Verburgt deze opgravingen maar terloops zijn vermeld.

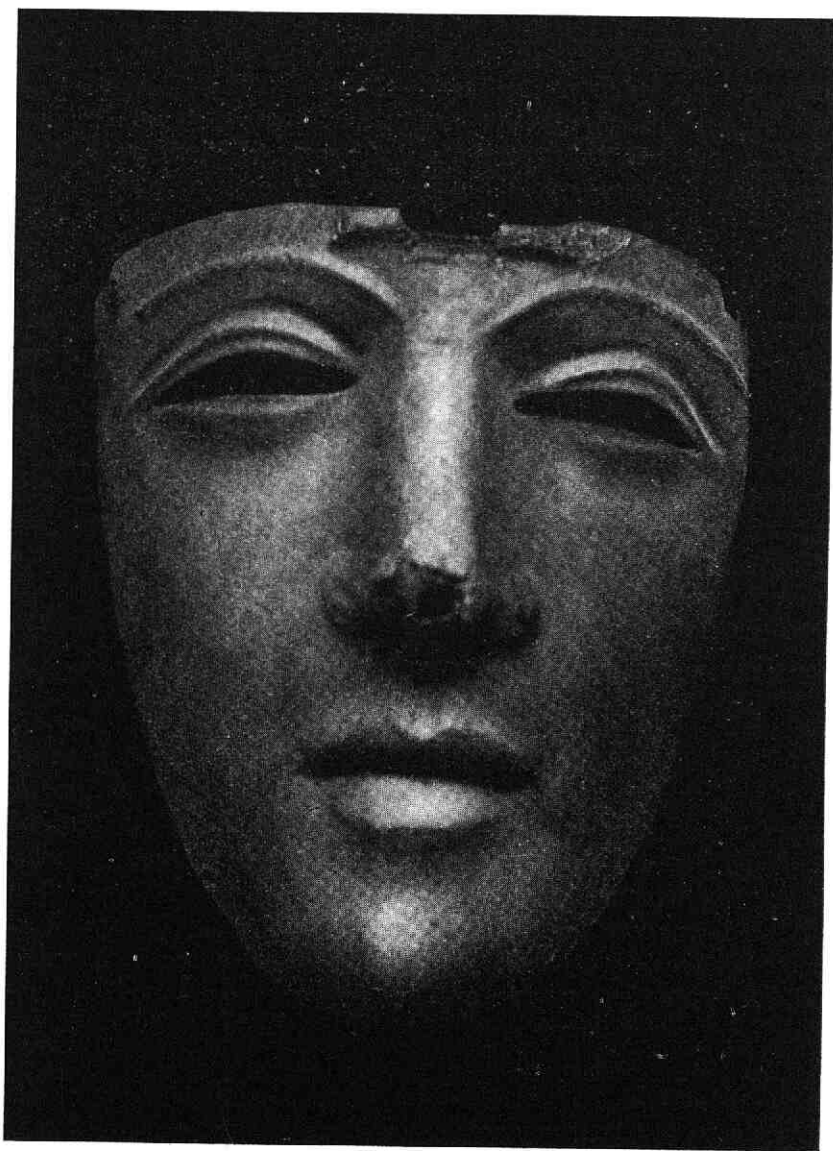

Afb. 3. Ligging van de legerplaats ten opzichte van het fort Vechten.

reeds besproken praetorium en daarnaast liggende kazernegedouw herkennen kan. Ook is het verloop van den verdwenen rivieroever ten N. der vesting aangeduid.

Reeds dadelijk zal het ieder daarbij opvallen, dat het bij f aangeduide paalwerk, evenals de bij a en b gevonden schuit en „goot” met den door ons gevonden rivieroever en bedding een geheel vormt. Verder dat de met g aangeduide „grintweg” zich binnen de ommuring van de met II en III gemerkte castella bevindt. Het lijkt dus wel zeer waarschijnlijk dat, indien hier werkelijk een „grintweg” is teruggevonden deze tot de laatste periode (III) zal hebben behoord. (ook te oordeelen naar de diepte waarop hij werd gevonden, n.l. 1 M. onder het maaiveld). En opmerkelijk is het wel, dat hij vlak langs de Noordzijde van ons praetorium loopt en vrijwel evenwijdig daarmede. Wat den put (i) en den vloer (h) betreft, wijst de diepte (resp. 4 en 3 M.) er op, dat wij met resten der 1e periode te doen hebben. Moeilijker echter is het k te begrijpen, die een „tufsteen” weg aanduidt. In zijn hierboven reeds aangehaalde verslag (Verslag Prov. Utrechtsch Genootschap 1895) bladz. 133 beschrijft S. Muller dezen weg als bestaande uit „ruwen, op en naast elkaar gestapelde tufsteen, aangevuld met leem”, hetgeen ons een zeer onwaarschijnlijke samenstelling voor een weg lijkt. De zeer zachte tufsteen en de leem kunnen bezwaarlijk tot den aanleg van een weg zijn gebruikt. Veeleer zijn we geneigd hier de puinresten van een muur in te herkennen, die hier mogelijk, gezien zijn ligging langs den waterkant, een kademuur kan zijn geweest. Ook het „muurtje of fundament van keien en kalk, breed 15 cM. en 15 M. lang met een onderbreking in het midden” (j) op ongeveer 1 M. onder den grond is vooraansnog moeilijk in verband te brengen met de tegenwoordige gegevens.

Ons kaartje is tevens nog leerrijk omdat het ook vermeldt wat in 1869—70 bij het bouwen van het fort is geconstateerd. Wij zien n.l. dat binnen den kring D, waarbinnen grondwerk ten behoeve van genoemd fort is uitgevoerd, een van Z. naar N. lichtelijk naar 't W. buigende rivierbedding (C) is teruggevonden van 50 à 60 M. breedte, alsook een daarover geslagen houten brug (A) van ongeveer 8 M. breed. Verder zijn verschillende grafsteenen op den Oostelijken oever gevonden (B) die ons met recht laten veronderstellen, dat daar de bewoners der legerplaats hunne begraafplaats hadden. Onder de vondsten, die waarschijnlijk tot dit

Afb. 4. Gezichtsmasker (Kijksmuseum voor Oudheden, Leiden).

grafveld behooren, is te vermelden het gezichtsmasker, dat wij hier afbeelden.

En wanneer wij deze gegevens aanvullen met wat wij lezen in het verslag door de militaire overheid over deze oudheidkundige vondsten uitgebracht, (Nahuy's: Utr. Volkسالmanak 1868 en Brief van Marcella aan de Directie van 't Rijksmus. v. Oudheden te Leiden i. d. 30 Mei 1870) nl. dat op den westelijken oever van den rivierarm in kwestie talrijke houten putten¹⁾ zijn ontdekt, en ook dat die oever zelf met houten paalwerk was geschoeid, dan lijkt het ons zeer waarschijnlijk dat de burgerlijke nederzetting, bestaande uit canabae of mogelijk ook grootere villavormige gebouwen op dit terrein tusschen de eigenlijke legervesting en de rivier heeft gestaan. Wellicht zal het nog mogelijk zijn op één punt ten W. van het grafveld (B), verdere opgravingen te verrichten; dáár bevindt zich, vlak tegen de wallen van het fort, en rechts van het pad, dat N. loopend naar den spoorweg Utrecht—Arnhem, een stuk bouwland, dat opvallend veel Romeinsch puin en scherven bevat. Ook nadere onderzoekingen zullen moeten uitmaken op welke wijze de rivierarm van 1870 en de ten N. van het castellum geconstateerde bedding met elkaar in verbinding staan.

* * *

Zoo zien wij dus in hoofdtrekken de Romeinsche nederzetting van Vechten in haar opvolgende perioden vrij duidelijk vóór ons. Op de plaats, waar gedurende zooveel eeuwen slechts wat puin of oude munten de aanwezigheid van een eenmaal sterken Romeinschen burcht verrieden, rijzen thans als 't ware stuk voor stuk de vestingen met hun muren en grachten, met hun gebouwen en kazernes uit den grond. De bijna geheel uitgewischte herinnering bij de bevolking aan een oude verdwenen stad, krijgt nieuw leven en kleur. Door de sinds eeuwen verzande en dichtgeslibde beddingen stuwt opnieuw de machtigen stroom, en in zijn kabbelend oppervlak spiegelt zich het brekend beeld van vele schepen. Op de aanlegplaatsen worden goederen uit verre streken ont-scheept, en 't luide bedrijf van sjouwers en matrozen wordt over-

¹⁾ Vermeld wordt dat in een dezer putten terra sigillata met den pottenbakkersstempel *Comitiális* voorzien, gevonden werd wat er op wijst, dat deze putten in de periode 160—200 n. Chr. of nog later in gebruik waren.

stemd door 't koortsige, daverend gehamer op de naburige werven.

En hiermede, en daar is het ten slotte om te doen, is weer een stukje vaderlandsche geschiedenis uit de eerste eeuwen onzer jaartelling aan den bodem ontrukkt en zijn de al te schaarsche gegevens, ons door de klassieke schrijvers over deze periode overgeleverd, niet slechts begrijpelijker geworden maar ook belangrijk aangevuld.

October 1924.

A. E. REMOUCHAMPS.

HET MUIDERSLOT.

Het Muiderslot is een unicum onder de burchten van ons vaderland, een 13de eeuwsch kasteel, dat zich, schier ongeschonden, in zijn oorspronkelijken toestand aan ons oog vertoont, terwijl van zoo menig ander niet veel meer dan een bouwval overbleef of nog slechts de plaats kan aangewezen worden, waar het eenmaal zijn tinnen verhieft.

Statig rijst het met zijn vier zware hoektorens uit de, het omringende, slotgracht omhoog, terwijl een vijfde, vierkante poorttoren den toegang geeft, voorheen tevens dienend om den vijand het binnenkomen over de ophaalbrug te beletten, waartoe o.a. de steenen machicoulis boven de poort in de gelegenheid stelden. Die ophaalbrug verdient al aanstonds de belangstelling als zijnde van bijzondere constructie. Het opklappend gedeelte doet n.l. dienst om de poort af te sluiten, welke dan ook geen deuren heeft, terwijl het neerslaande stuk in de gracht reikt.

Het kasteel is gebouwd op den Oostelijken oever van de rivier de Vecht, waar deze uitloopt in de Zuider Zee, aan welke uitmonding Amuden, thans Muiden, zijn naam dankt.

Reeds in oude tijden bevond zich te Muiden een tol, welke aanzienlijke inkomsten moet opgeleverd hebben, dank zij den belangrijken verkeersweg — immers, de Vecht verbond de Zuider Zee met den Rijn en dus met Duitschland. Werd deze tol omstreeks het jaar 975 naar Utrecht verplaatst, het houten tol- of blokhuis bleef als niet overbodige versterking bij de uitmonding der rivier gehandhaafd en werd o.a. in het begin der 12e eeuw bewoond door Ansfridus Scultetus de Muthen, rentmeester van den Bisschop van Utrecht.

Toen in 1204 de Kennemers, tijdens de twisten over de opvolging in Holland, uit wraak over het in veiligheid brengen van Gravin Aleida binnen Utrecht, de Vechtstreek en daarmee ook Muiden verwoestten, zag de Bisschop zich genoodzaakt het verbrande tolhuis te vervangen door een steenen burcht, welke den Vechtmond bestreek. Dit gebouw vormt het oude gedeelte van

het tegenwoordige slot en omvat den Noorder toren met aangrenzende vertrekken.

Door den burcht te bouwen op den rechter oever der rivier, welke de natuurlijke grens vormde tusschen Amstelland en Nardinclant, van welk laatste de Abdis van Elten het vruchtgebruik had, bewees de stichter, die geen ander dan Bisschop Otto II van Utrecht kan geweest zijn, ook aan de Abdis geen geringen dienst. Het beheer en de bewaking van den burcht werd door den Bisschop aan zijn leenman en vriend, heer Gijsbrecht II van Amstel, toevertrouwd.

Diens nazaat, Gijsbrecht IV, die met de wapens tegen zijn leenheer optrad, zou in de hand werken, dat, bij Charter van 27 October 1285, het slot te Muiden in bezit kwam van Floris V, die het verbouwde en vergrootte. Op het binnenplein is aan den sprong in den gevel nog duidelijk te zien waar het nieuwe gedeelte tegen het oude werd aangebouwd.

Genoeg bekend is de geschiedenis en het rampzalig uiteinde van „Der Keerlen God”, die, na vier dagen in den Westertoren van zijn kasteel gevangen te hebben gezeten, naar Brabant ontvoerd zou worden. Toen het landvolk, met name de trouwe Nardinclanters, die zoo juist van de jaarlijksche Larensche processie huiswaarts keerden, „Grave Florens, den gloriosen Prince”, wilden ontzetten, werd hij in de, nog altijd naar hem genoemde „Gravensloot” door Gerard van Velsen „metten swaerde” gedood.

Daar het niet aangaat in kort bestek uitvoerig bij de geschiedenis van het Slot stil te staan, gaan wij de verschillende bezitters of bewoners als Bisschop Jan van Arkel, Karel den Stouten e. a. met stilzwijgen voorbij om slechts er aan te herinneren hoe onze 17de eeuwse schrijver en dichter Pieter Corneliszoon Hooft als Slotvoogd, Drost van Muiden, Baljuw van Gooiland enz. er zich in 1609 metterwoon vestigde, rondom zich verzameld den Muiderkring.

Hemel, wat een majesteit
Krijgen nu de Muidersaelen
Door Apolloos zonnestraelen,

Zooals onze Vondel zong. En zonnig was het er binnen die welbedaagde muren, immers, gelijk te Genestet later zou dichten:

Ieder had de kleur der blijdschap op de wangen,
Elk bracht zijn liedjen mee, zijn liefjen en zijn luit.

Wat de geschiedenis van het Slot na den dood van den „schalken Drost” betreft, het bleef tot 1795, toen het ambt van Baljuw werd opgeheven, de aangewezen woning van zijn opvolgers, meest Amsterdamsche patriciërs, om later nu eens als staatsgevangenis dan weer als kazerne of ammunitie-magazijn dienst te doen.

Onder dat alles raakte het meer en meer in verval totdat in de Amsterdamsche en Haarlemsche couranten een advertentie verschijnt, waarin de Ontvanger der domeinen te Weesp bekend maakt dat den 16 Juli 1825 op het Raadhuis te Muideren het oude kasteel in 't openbaar verkocht zal worden... voor afbraak. Dank zij de tusschenkomst van eenige invloedrijke personen werd evenwel de verkoop op hoog bevel afgelast en het monumentale, historische gebouw onder beheer gesteld van den Provinciaalen Waterstaat in Noord-Holland, terwijl later Jhr. Mr. Victor de Stuers als chef der Afdeeling K. W. van Binnenlandsche Zaken zich het lot van het kasteel aantrok. Tevens constitueerde zich een „Commissie voor de inwendige restauratie van het Muider-slot”, welke, met den Prins der Nederlanden als beschermheer, in 1913 het Slot ons deed zien zooals het in de dagen van Hooft ingericht moet zijn geweest, terwijl zij voortgaat, voor zoover de middelen het haar toelaten, aan het inwendige van het gebouw aantrekkelijkheid bij te zetten. Zal zij haar doel volledig kunnen bereiken dan is het noodig dat het aantal dergenen, die een jaarlijksche bijdrage ter beschikking stellen, zich aanzienlijk uitbreidt. Mochten deze regelen aanleiding geven dat menig lezer zich geroepen gevoelt de Commissie bij haar schoone taak te steunen!

De mij toegestane plaatsruimte in dit Jaarboekje laat niet toe dat ik uitvoerig het inwendige van het Kasteel beschrijf — het best is dat gij, voor zoover gij dit nog niet deedt, zelf gaat zien. Toch leid ik u vlug even rond!

Van de binnenplaats, op welke de put met ijzeren kevie onze aandacht trekt, bereiken wij langs de stoeptrap de Ridderzaal met haar fraaie 17de eeuwsche betimmering en schouw. Onder het luik nabij den ingang bevindt zich een trapje, langs hetwelk de gevangenen, die in den kelder verblijf hielden, naar boven

geleid werden om gevonnist te worden. Rechts afgaande komen wij in de keuken, in welke wij achter een deur, omlaag de put gewaar worden, uit welke de keuken en de er onder gelegen bakkerij van water werd voorzien. Loopen wij de ridderzaal door dan komen wij in de zoogenaamde Floris- of Gijzelkamer, welke laatste benaming herinnert aan de Constitueerende Vergadering, welke leden hier in 1798 werden gevangen gehouden. Hier was eens de woonkamer van Hooft. De trap opgaande, komen wij, na opening van de bordesdeur bij het tweede trapvenstertje, in de kamer der burchtvrouwen, welke toegang geeft tot de, boven de ridderzaal gelegen, wapenkamer of kazerne. Een der deuren hierin geeft toegang tot den Noordertoren, waar de burchtjonkers verblijf hielden, terwijl een andere ons leidt naar de in 1784 in den Westertoren aangebrachte Staatsgevangenis. Langs het smalle torentrapje begeven wij ons naar het plein, steken dit over, gaan de trap op en komen in de Bisschopszaal, welke de herinnering bewaart aan den bovengenoemden Jan van Arkel en, grenzende aan de keuken, later tot eetzaal werd ingericht. Hierboven bevindt zich de Kapel terwijl in den Oostertoren het vertrek gelegen is, hetwelk onzen Hooft, gedurende de 40 jaren, in welke hij den zomer op het slot doorbracht, tot werkkamer diende, voor zoover hij zijn letterkundigen arbeid niet verrichtte in het zoogenaamde „torentje” of zomerhuisje in den tuin. Eindelijk betreden wij de Poortkamer, welke, zooals in de kasteelen meer het geval was, den Slotkapelaan als verblijf was aangewezen en waar wij de, in den aanvang van dit opstel genoemde, uitgebouwde machicoulis of werpgaten waarnemen, welke den toegang tot het kasteel hielpen verdedigen.

Aan het einde van onze vluchtige en daarom niet volledige omwandeling gekomen, nemen wij afscheid — tot ziens! — van dit monument, dat om meer dan één reden, maar bovenal uit historisch oogpunt zoo zeer de aandacht waard is en met volle recht het epitheton verdient, door Jer. de Vries er aan gegeven, n.l. „een Zondagskind onder de burchten van ons vaderland”.

Naarden, Oct. 1924.

Ds. F. W. DRIJVER.

Romaanse Bouwkunst in Nederland.

....*Aan m'n Vriend Tonnie Pieters — zeer hartelik.*

DE KRUISGANG VAN S. MARIE.

Niemand, die ooit Museum Boymans bezocht, heeft verzuimd et doek te bezichtigen van Pieter Saenredam, voorstellend de S. Marie, zoals ze zich vertoonde anno 1636.

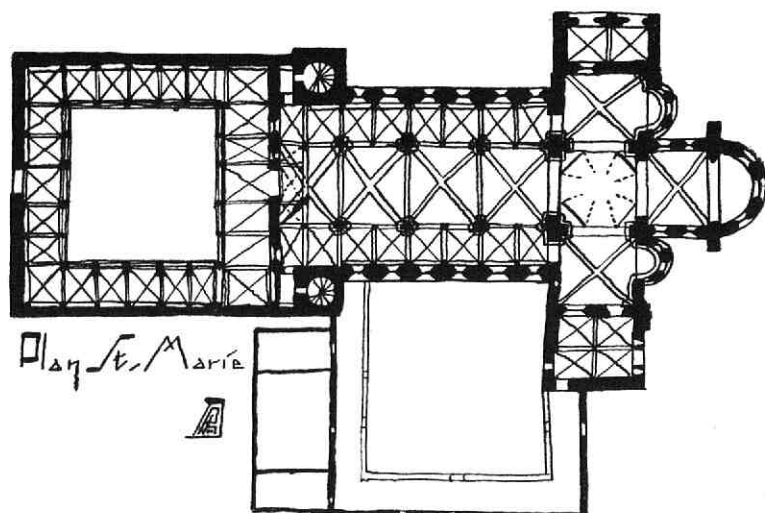
We willen in het kort de geschiedenis van dit merkwaardig kerkgebouw, dat — in tegenstelling met andere Utrechtse kerken der elfde eeuw — weids van aanleg was ¹⁾, nagaan, alvorens de kruisgang te bespreken.

Een der beroemdste mannen uit Noord-Nederlands geschiedenis in et middeleeuws tijdperk is ongetwijfeld S. Bernulf geweest. Hij is *de* Noordnederlandse bouwheer en maakte zich vooral verdienstelik door z'n kerkebouw. Tijdens zijn episkopaat vatte hij et plan op, de Domkerk door 'n viertal kerken in kruisvorm te omringen. Tamelik spoedig verrezen dan ook de Sint Jan, de Sint Pieter en de abdij van Sint Paulus. De vierde kerk, die et kruis zou voltooiën, ontbrak nog en liet op zich wachten. Bisschop Koenraad van Zwaben stichtte haar eindelijk en wijdde haar de H. Maagd toe. Ze moet de grootste basiliek geweest zijn van et Beneden-Rijngebied in de Romaanse periode, zegt Gall in het „Jahrbuch für Kunstwissenschaft“ ²⁾. Een oude overlevering verhaalt, dat de S. Marie gebouwd is naar een kerk-tiepe uit de omgeving van Milaan. De Stiftskirche te Klosterneuburg vertoont merkwaardigerwijze in haar oorspronkelijke toestand grote overeenkomst met de Utrechtse basiliek. Gall veronderstelt nu, dat èn S. Marie èn Stiftskirche gebouwd zijn naar een Noorditaliaans voorbeeld.

---

¹⁾ A. W. Weissman, *Geschiedenis der Nederl. Bouwk.* Amsterdam, Van Looy, 1912.

²⁾ Van Klinkhardt u. Biermann, Leipzig 1924.

De S. Marie, in 1130 voltooid — korte tijd daarna weer vervallen, doch hersteld door Godfried van Renen — bleef tot 1576 in haar oorspronkelijke toestand bewaard. In genoemd jaar stortte de noordelijke toren in. Dan worden in pl.m. 1600, 1682, 1712, 1813 en 1844 respectievelijk voorhof, zuidelijke toren, westelijke gevel, schip en koor afgebroken of vernield ³⁾ De monumentale kunst van de noordelijke Nederlanden leed hier een aanzienlijk verlies. Alleen *de kruisgang werd voor een wisse ondergang behoed.*

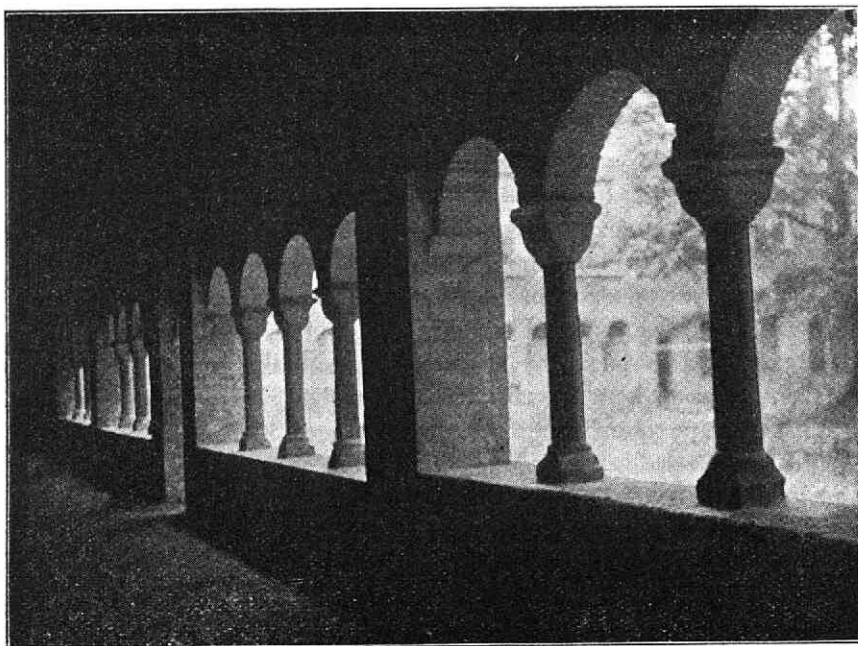
De basiliek van S. Marie was — zoals bekend is — gebouwd in et Romaanse stelsel. Saenredam geeft bijna de gehele voorgevel. Duidelijk is daar het rondbogen — fries waarneembaar. Ook et grote roosvenster, eveneens kenmerkend voor de z.g. Romaanse orde (De spitsboogvensters zijn later ingehakt).

De kloostergang was begrijpelijk in dezelfde stijl gekonstrueerd. Duidelijk spreekt zich dat uit in de zuilen: schacht, basement en kapiteel staan tot elkaar in weloverwogen verhoudingen. De zuil is dus goed geproporzioneerd, etgeen van vele Romaanse zuilen niet gezegd kan worden: er werden namelijk geen bepaalde regels voor de verhoudingen gesteld, zoals de klassieken deden. ⁴⁾

³⁾ T. A. M. v. Eyck Zuylichem Les églisiersromanes du royaume des Pays Bas.

⁴⁾ Dr. Pat Albert Kuher, Allgemeine Kunstgeschichte, — Benzinger & Co.

Et basement is eenvoudig en rust op een plint zonder hoekblad, de schacht is niet van kannelures voorzien. Het kapiteel vertoont de tiepies — Romaanse teerling — of kubusvorm en heeft geen ornament. Et teerling of kubuskapiteel ontstaat door van een halve bol aan vier zijden langs vertiecale vlakken gedeelten af te snijden ⁵⁾. De zuil is dus eenvoudig gebouwd, wat geen verwondering wekt, daar kerk en gang uit de vroeg-romaanse periode dateren.

Interieur Kruisgang.

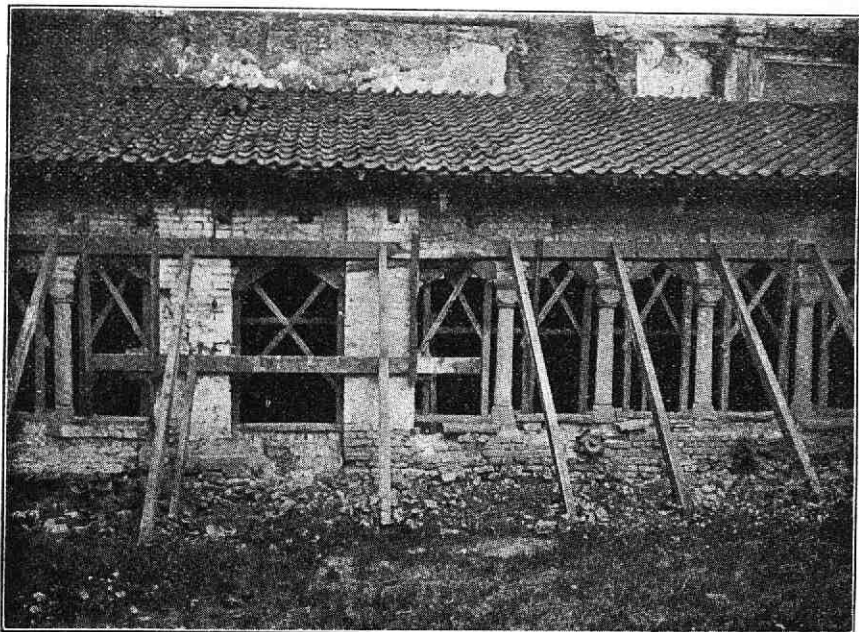
De Kloostergang van S. Marie is enig in ons land, dat zo arm is aan Romaanse bouwwerken, als men de talloze kleine baksteenkerkjes in Friesland en Groningen — die echter nog sterk onder Duitse invloed staan ⁶⁾ — wil uitzonderen. Biezonder merk-

⁵⁾ J. Godefroy De Romaansche stijl (1000—1250) en het overgangstijdperk naar de Gothiek.

⁶⁾ A. Essenwein, Norddeutschlands Backsteinbau im Mittelalter.

Bij de Romaanse kerken van Limburg is dit ook et geval; die behoren zelfs geheel tot de West-duitse school (Henrie Evers. De architectuur in hare hoofdtijdperken II p. 86).

waardig mag daarom een kruisgang heten. Die van S. Marie ligt achter het gebouw voor K. en W., een dier gebouwen, die Utrecht zo een weinig et aanzicht geven van een „mensenetend steegdrocht” om met Gezelle te spreken, tussen de huizen van de z.g. Driehoek of Mariahoek. Hoe zegenen wij de tijd, waarin et bouwwerk gespaard bleef voor sloping! Toch zal ieder, die tans de gang bezichtigt — vanuit et weeshuis der Oud-bisschoppelike Klerezie is hij te bereiken — zich teleurgesteld gevoelen. Voor eerst en voornamelik door de schending van et monument door de daarop gebouwde verdieping in et Westelik gedeelte (op de foto zichtbaar tussen de arkaden-ruimten door). Dan door de bouwvallige Oostelike zijde, die nu zoveel mogelijk gestut is.

De bouwvallige oostelike zijde.

'n Treurige desolate aanblik! Alleen 't middengedeelte verkeert in enigzins goede staat. De foto geeft hiervan een gedeelte weer. Wanneer men de gang bezoekt, die daar ligt als een bagijnhof zo stil te midden van de rusteloze rumoering van et groot-stadsverkeer, snelt de geest terug naar die tijden vol harmonie en groot

geloof, dat straks kulmieneerde in de eteriese eksaltatie, die de gotiek was.

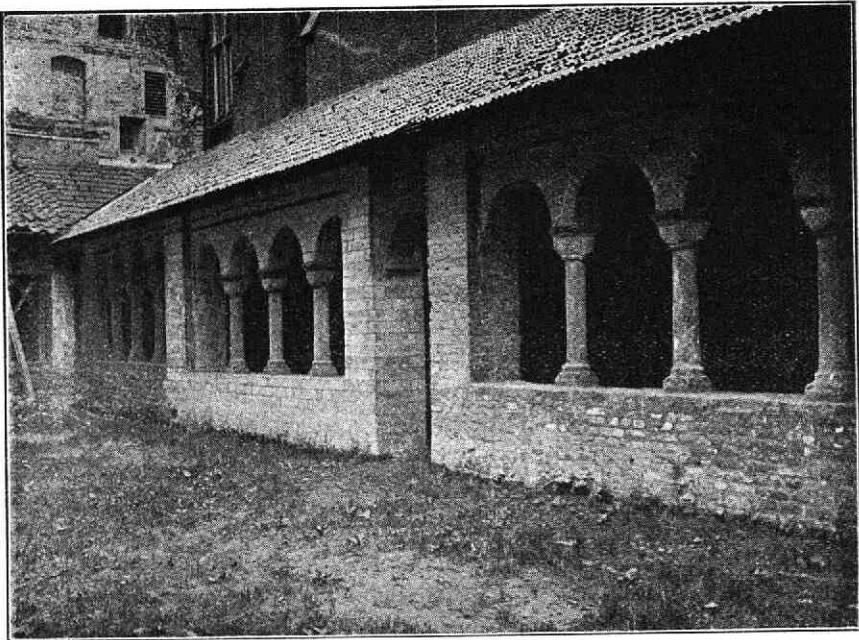

Kruisgang. Fragment zuidelijke arm.

Pogingen tot herstel zijn en worden nog steeds aangewend. Het kapittel der Oud-bisschoppelijke S. Gertrudis-kerk droeg de vervallen gang met grond aan de Staat over, met et doel hem te laten herstellen en als een monument van kunst, historie en archeologie te doen voortbestaan. Eerlang hopen we dan wederom deze interessante kruisgang met zijn stemmige lichtval — de enige in ons land in et Romaanse stelsel — hersteld te zien in volle luister.

Met vreugdige waardering kan hier gewaagd worden van de plannen tot restoratie door de helaas te vroeg ontslapen Ir. S. F. Loeb. In 'n werkje over deze materie uitgegeven ⁷⁾ schrijft Ir. L. P. Scheffer, oud-onderdirecteur der Gem. werken: (de oude

⁷⁾ De Kloostergang van St. Marie te Utrecht door wijlen Ir. S. F. Loeb. Utrecht 1919.

Kruisgang Eksterieur.

spelling transponerend in de vereenvoudigde):

„De plannen tot restoratie van Rijksweg van de Maria Kloostergang te Utrecht, gaven het Gemeentebestuur aanleiding de Dienst der Gemeentewerken op te dragen een onderzoek in te stellen naar de mogelijkheid om dit schone kunsthistorische monument, dat tot dusverre door zijne verborgen en afgesloten ligging aan de aandacht van velen zal zijn ontgaan, weder in ere te herstellen. Daartoe ware de, weinig luisterrijke, tegenwoordige omgeving in een waardige en passende, voor ieder toegankelijke parkaanleg te herscheppen, waardoor op ongezochte wijze het openbaar stadsbeeld weder met een bekoorlijk nieuw element zou worden verrijkt. Tijdens het opmaken van de plannen voor deze parkaanleg en de ten behoeve daarvan verrichte opmetingen en onderzoekingen aan het Oud-Roomse Weeshuis zijn merkwaardige bijzonderheden aan het licht gekomen omtrent de vermoedelijke oorspronkelijke toestand van kloostergang en weeshuis”.

De bespreking van de vraag of de gang al dan niet oorspronkelijk van een verdieping voorzien was, besluit Loeb als volgt:

„Na het voorgaande — *resultaten van onderzoek-ter-plaatse, bespreking, van opmetingen, enz. D. Ph.* — zal het duidelijk zijn, dat bij de plannen tot restoratie van de Kloostergang met omgeving het behoud van de verdieping boven de Westelijke gang niet kan worden verdedigd op grond van *historiese* overwegingen, aangezien de Kloostergang van veel oudere datum is dan de verdieping daarboven. Dat het ook uit *architektonies* oogpunt geen aanbeveling zou verdienen de verdieping weder te restaureren, bijvoorbeeld in de vorm zoals de opmeting van 1838 die aangeeft, blijkt bij een vergelijking daarvan met het dezerzijds opgemaakte restoratieplan. De nieuw te maken tuinaanleg is hierop aangegeven in nauw verband met de gerestoreerd gedachte kloostergang, die geheel gelijkvormig omloopt, zodat de weldadig rustige werking van dit bekoorlike monument niet meer wordt verstoord door een niet gelijkwaardig element, zoals de tans nog aanwezige verdieping. Het perspectiviese aanzicht van tuin en gang stelt dit nog duidelijker in het licht.

Voor zover de restoratie betreft, behoeven deze tekeningen — *n.l. in genoemd werkje D. Ph.* — geen nadere toelichting. De tuinaanleg is in terrassen ontworpen, omdat de grondslag van het terrein nabij de gang lager ligt dan het dek der naastbijgelegen straten, die door een tuinpad op gelijke hoogte met elkaar worden verbonden. Om dit hoogteverschil op aannemelijke wijze tot uiting te brengen is het lage muurtje ontworpen, dat de klooster„tuin” scheidt van het overige terrein. Ten slotte is bij wijze van „trait-d’union” tussen het oude bouwwerk en de levende stadsweld, aansluitend aan het Oud-Roomse weeshuis, een teehuisje ontworpen, dat, op een terras hoger dan de straat gelegen, de toeschouwer tot rusten noodt en tevens als wand dient voor het, anders ter plaatse op zeer onaangename wijze onafgesloten blijvende pleintje”.

Et restoratie-plan — we gaan hier af op de bovenbedoelde tekeningen — valt te loven. Vooreerst is hier geen oude stijl zielloos nagebootst. Dat zegt al véél; we denken met enige wrevel aan een andere kruisgang met kapittel-zaal in de naaste omgeving: stijl-kopie is immer uit den boze.

De kloeke vormgeving van et teehuis — we krijgen ’n gevoel van profanasie bij et horen van dat woord, maar misschien valt een en ander wel te waarderen — we leven nu eenmaal in *nieuwe*

tijden! — harmonieert met de zo zuivere rondboog-repetisie, schoon in haar ontroerende eenvoud. . . .

Mchtig rijst et hoge dak boven de westelike gang-arm uit: veilig schuilt et weeshuis er onder weg. De terrein-eigenaardigheden en moeilijkheden zijn logies opgelost.

We menen hier te mogen eindigen met de woorden waarmee ook Ir. Loeb zijn mededelingen besloot:

„Indien vorenstaande beschouwingen ertoe mogen bijdragen, dat de restoratie van de Kloostergang spoedig op de aangeduide wijze ter hand wordt genomen, dan zal dit pleidooi aan zijn doel hebben beantwoord en zal er in de aloude stad Utrecht weder een schilderachtig stuk geschiedenis tot de levende werkelijkheid worden teruggebracht”.

Utrecht, Herfstmaand 1924.

DEE PHILIPS.

Een origineele brief van Adriaen van Utrecht, den lateren Paus Adrianus VI.

Op de laatste Algemeene Vergadering te Nieuwersluis verraste Mr. H. J. Doude van Troostwijk mij met de inzage van eene verzameling stukken, betrekking hebbende op de heerlijkheid Tienhoven onder Everdingen. Een van deze stukken vooral is belangrijk voor ons Genootschap Niftarlake. Het is een leenbrief door „Adriaen van Utrecht, Cardinael, Byschop tot Derthosen, Proest to oudemunster Tutrecht”, gegeven den 16en April 1520.

Adriaan Floriszoon, die als Paus den naam van Adrianus VI droeg, is 2 Maart 1459 te Utrecht geboren. Paus Leo X verhief hem in Juli 1517 tot Kardinaal. Vanaf 9 Januari 1522 bekleedde Adrianus VI de pauselijke waardigheid tot aan zijn dood den 14den September 1523. Het ligt niet in dit bestek een levensbeschrijving van hem te geven, maar alleen om genoemden leenbrief onder uwe aandacht te brengen. In de lange rij der Pausen is Adrianus VI de eenige Nederlander. In Utrecht wordt zijn herinnering nog bewaard door Paushuizen, welk gebouw hij voor zich heeft gesticht, maar nooit heeft bewoond.

Onze leenbrief betreft de heerlijkheid en een tiende van tien hoeven lands, gelegen in het kerspel van Everdingen op Outena, hetwelk ook wel Altena-onder-Everdingen genoemd werd, ter onderscheiding van Altena-onder-Vianen. Deze goederen kwamen toe aan Jan van Vianen en Jaarsveld, natuurlijken zoon van ridder Jan van Vianen, die ze overgeeft aan den Proost van Oudmunster, verzoekende ze te verleenen aan Henrick Pieck Ottenzoon. Deze opdrachtsbrief van 11 April 1520 wordt in genoemden leenbrief aangehaald. Jan Thin Henrixz., poorter der stad Schoonhoven, treedt bij deze overgifte op als gemachtigde van den „Eerwaardigen heren ende meester Meester Adriaen van Utrecht, Cardinael, biscop tot Derthusen ende proost Toude-munster Tutrecht”, zooals in den oorspronkelijken brief van 11 April geschreven staat.

Nu lezen wij den leenbrief van Adriaen van Utrecht, waarbij deze als Proost van Oudmunster Henrick Pieck Ottenzoon met de genoemde goederen beleent:

Adriaen van Utrecht, Cardinael Byschop tot Derthosen, Proest to Oudmunster Tutrecht doe kont alen luyden: Alsoe Jan, naetuerlicke soene saligher heren Jans van Vyanen Ridders, here was tot Jairsvelt, van ons ende onsen Proesthen voers. the leene houdende is eyn thiende van thien hoeven lants, mytter rechter heerlicheyt hoege ende lege, alsoe die ghelegen is in den kerspell van Everdinghen up Outhoena, dair Alert van Ingen ende Peter Roeloffsen off daert syt myt recht gelaten hebben boven ende Goesen van Nyesteyn ende Wilhem Hubertz. van Sliterhoven, off daert zyt oeck myt recht ghelaten hebben, beneden naest gelant syn, streckende voir mytten yrsten eynde aen den opstalle van der Gouwenysser weteringhe ende mytten anderen eynde aen die Bolgerische kae toe, soe Jan voers, die by opdracht syns salighen vaders aenghecomen is ende dieselve thienden mytter heerlicheit voers, ons tot behoeff des welgeboren Henricks Pycks Otthen soene bereyt is in onsen handen op te draegen ende over te geven, als wy verstaen; dan want denselven Jan nyet ghelegen en is tot deser tyt Tutrecht the komen, soe ist dat wy machtich ghemaect hebben tot Jans voers. begeerte Jan Thyn Henrycksz. ende Cornelys in den Hardenboll tot Schoenhoeven ende elcks van hemluyden; die welck Jan Thin Henrycksz. voers. die overgyfft van den voers thiende mytter rechter heerlicheyt hoghe ende lage, alsoe die voerscreven staen, van Jan, natuerlicke soene des voergenoemten heren Jans van Vyanen Ridders, ontfanghen heeft tot onsen behoeff; welcke overgyfft ende opdracht alsoe van Jan, natuerlicke soene des voers. heren Jans van Vyanen, in tegenwoirdicheyt Dyrks van der Moelen Gerytsz., leenman van den byschop van Utrecht van Boewen Claessen, leenman van den doemproest Tutrecht by gebreecke onser Proestyen-leenmannen, alsoe ghedaen ende van Jan Thyn onsen ghemachtichden ontfanghen synde, naer inhoud desselven Jan Thyns openlycke brieve, onder syn ende der voergenoemten leenmannen segelen voer ons gepresentiert ende in den Register van onsen leenen, mytten machtbrieff voergenoemt geregistreert, hebben wy in tegenwoirdicheyt onser Proestyen-leenmannen hiernaes beschreven dieselve thienden mytter heerlicheyt hoege ende lage voers. aen ons ghenomen ende ghehouden, soedat Jan, des voers, heren Jans

natuerlicke soene, off syn erfgenamen, dair nyet meer aen en hadden noch verwachtende en waren, maer wy onsen vryen wille dairmede doen moechten als onse mannen wysden, dat recht was ende mytten recht stedicheit hebben sell. Rechtevoert opter selver tyt verlijden wy ende beleenen, verlyen ende beleenen myt desen onsen brieve Henrick Pyck Ottens. dese voers. thiende mytter rechter heerlicheyt, hoge, ende lage, soe die hier voerbeschreven ende bepaelt staet. The houden van ons ende onsen Proestyen voers ende enen ygelycken syn rechts. Ende dyt leen in allen denselven rechten ende manieren, daert Jan des voers. heren Jans van Vyanen ende syn voersaten voer hem tot desen dage toe innegehouden hebben, behoudelicken altyt ons, onsen Proestyen voers ende enen ygeycken syns rechts. Ende dyt leen sel men verheergewaeden, alsoe dyckwyll alst verschynt, myt enen ponde goets gelts, dats the verstaene myt enen goeden ouden Vranckriksen schilt off die werde dairvoer aen goeden anderen gelde in elcker tyt der betaelunghe. Hier waeren over ende aen, dair dit geschiede, onsen Proesteyen-leenmannen als Jan Regelinck ende Hermen van Ravenzwaj myt meer anderen goeden mannen. In Kennysse der wairheyth hebben wy onsen segell aen desen brieff doen hanghen. Gegeven int jair ons heren duysent vyffhondert ende twyntich opten sestienden dach in Aprill.

J. W. VERBURGT.

De Pruisen in de Vechtstreek.

1787.

„Vous êtes bien heureuse ma nièce, vous allez vous établir dans „un pays, ou vous trouverez tous les avantages de la royauté, „sans aucun de ses inconvéniens”. Met deze woorden nam Koning Frederik II van Pruisen in 1767 afscheid van zijne nicht Prinses Frederika, die weldra met den Erfstadhouder Willem V in het huwelijk zou treden.

De gunstige meening van den koning is echter niet door de geschiedenis bevestigd. Het is genoegzaam bekend, hoe ons land in het laatst der achttiende eeuw geteisterd werd door de jammer-

Het gevangen houden van haar Koninkl. Hoogheid Mevrouw de-Princesse van Oranje enz. in het huis van A. Leuwenhoek, aan de goejan verwelle fluis den 28^{en} Junij 1787.

lijke twisten tusschen Oranjemannen en Patriotten. Ook weet men, dat de Prinses op haren tocht van het Loo naar den Haag, bij de Goejanverwellesluis belet werd om hare reis te vervolgen en dat, na deze beleediging zijne zuster aangedaan, de toenmalige koning van Pruisen een leger naar Holland zond om het gezag van zijn zwager Willem V te herstellen. Ik zal daarom niet alles wat op dezen veldtocht betrekking heeft vermelden, maar mij hoofdzakelijk bepalen tot datgene wat in de onmiddellijke omgeving van de Vecht plaats vond.

Door sommigen Hollandsche en Pruisische schrijvers wordt deze zoogenaamde veldtocht tamelijk hoog opgeblazen, doch bij nadere beschouwing blijkt al spoedig, dat Freiherr von Ardenne juist oordeelde, toen hij beweerde, „dass der ganze holländische Krieg als eine große Patrouille aufgefazt werden könne”¹⁾.

Omdat de actie enkel tegen Holland gericht was, had de Koning van Pruisen aan de Staten van Utrecht, die hij „seine besonders liebe Freunde und Nachbarn” noemt, verlof gevraagd om zijn leger door de provincie Utrecht te mogen laten trekken. De Staten hadden dit, hoewel met een zuurzoet gezicht, toegestaan, onder voorwaarde, dat de goede in- en opgezetenen tegen allen overlast beveiligd zouden worden. Zelfs reisden drie leden van de Staten den Pruisischen opperbevelhebber tegemoet om van hem onder handslag de belofte te ontvangen, dat de troepen aan niemand in de provincie eenig geweld of overlast zouden doen. Wij zullen straks zien hoe conscientieus deze belofte gehouden is!

Den 13den September 1787 trokken 3 Pruisische divisies onder bevel van den Hertog van Brunswijk bij Duiven en Westervoort ons land binnen en rukten zonder tegenstand te ontmoeten met spoed voorwaarts.

Twee dagen later werd men te Utrecht verrast door de tijding dat een Pruisisch leger van 11000 man naar de stad oprukte en reeds de Lek was overgetrokken.

Het garnizoen van Utrecht bestond toen uit ongeveer 7000 man geregelde troepen en gewapende burgers; onder deze laatsten bevonden zich ook 600 Amsterdammers, die op 17 Juli 1787 onder groote geestdrift en met veel heldhaftig vertoon uit Amsterdam vertrokken waren.

---

¹⁾ Geschichte des Zieten'schen Husaren-Regiments, Berlin 1874.

De bevelhebber van de stad, de Rijngraaf van Salm had zich, zoodra de Pruisen de Geldersche grens waren overgetrokken, 's nachts naar de commissie van defensie te Woerden begeven en op zijn aandringen de machtiging verkregen om Utrecht te verlaten, indien dit ter bescherming van Amsterdam noodig mocht zijn. Toen dan ook de Pruisen de stad naderden, deed hij geene enkele poging om Utrecht te verdedigen, maar trok in den nacht van den 15den met zijn volk langs de Vecht in de richting van Nieuwersluis, zonder evenwel een verzamelpunt voor zijn troepen aan te wijzen ¹⁾.

Hij werd wegens zijn lafhartig gedrag en het misbruik maken van de afgedwongen machtiging gedagvaard om zich op 17 September te Ouderkerk te komen verantwoorden, maar vond het veiliger om het hazenpad te kiezen. Vermomd begaf hij zich naar Scheveningen, vanwaar hij met een visscherspink naar Engeland overstak.

¹⁾ Vgl. Les Prussiens dénoncés à l'Europe. Paris 1789.

Behalve de gewapende burgers en de geregelde troepen verlieten ook vele Patriotten met vrouw en kinderen de stad. In allerhande voer- en vaartuigen of wel te voet trokken onder aanhoudende plasregens, naar men toenmaals beweerde wel 10.000 vluchtelingen in de richting van Amsterdam, zoodat een Oranjer- man spottend dichtte:

„En al hun heil is in de vlygheid van hun beenen,
 „Waarop men zig thans meer dan op 't geweer betroude.
 „Juist gaf de Hemel onophoud'lijk zwaren regen,
 „Daar deze loopers rijk en ruim hun part van kregen;
 „Zij waren niet alleen tot op hun hempd toe nat,
 „Maar daar en boven tot het middellijf bespat,
 „Beklonterd en beslikt. . . . . 1)

De troepen van den Rijngraaf verspreidden zich in de richting van Uithoorn, Abcoude, Weesp en Muiden en pleegden onderweg vele baldadigheden. De Oranjevlag, die op den toren te Baambrugge wapperde, werd naar beneden gehaald en in triomf naar Muiden en vervolgens naar Amsterdam gevoerd.

Men kan begrijpen, dat het platteland van deze zwervende benden veel te lijden had. Een schrijver uit dien tijd zegt: „daar wat „te beschaaren viel, kwamen zij meest op af en met de zabels in „in de vuist dwongen zij de Lieden om al wat zij wilden hebben, „inzonderheid Genever, Spek, Vleesch, Geld etc.”

Bovendien trok allerlei gespuis langs 's Heeren wegen naar Amsterdam, zoodat in de Vechtstreek afpersing en roof aan de orde van den dag waren. „'t Is onbeschrijflijk wat al vreemd „ontuig na Amsterdam kwam afzakken, zo te water als te Land”. zegt dezelfde schrijver. „Stelen en Roven ging erg in zijn werk, „zo dat meest alle genoodzaakt waren, wat van waarden was te „begraaven, of stil weg te brengen en zommige uit vrees en mis- „moedigheid Huis en goed verlaten moesten.”

Amsterdam vond het geraden om de poorten voor het zwervende krijgsvolk te sluiten, waarna de gevluichte commissie van defensie gelastte, dat de troepen, zoo goed en zoo kwaad als het ging, een onderkomen in de Stichtsche en Hollandsche dorpen

---

1). Monument voor Amsterdam. Amsterdam J. Peppelenbos 1799.

moesten zoeken. Heerlijk voor het platteland, want dit ver-
strooide leger

„Sloeg hier en daar zig in de Stigtse dorpen neer
„En maakte zig kwanswijs gereed tot tegenweer,
„Dog deden welbezien niets dan de Boeren plagen”.

Na eenige onderhandelingen werd een gedeelte van het krijgs-
volk binnen Amsterdam toegelaten, maar een zeker Oranjeman
uit die dagen, die de troepen gezien had, beweerde, dat zij er niet
uitzagen, „als vermoeide soldaten van een verarmd regiment,
„maar als een troep heidenen, landloopers, struikroovers en bede-
„laars, gehuld in grijze, bruine en witte pijen, buffels, kielen, enz.”
terwijl de meesten hummer op klompen liepen.

Door het regenachtige weder waren zij door en door natgere-
gend en zaten zij vol modder en slik. De eerste zorg van het
stadsbestuur was dan ook om ze hoofd voor hoofd een hoed, een
paar schoenen, een gulden en . . . een hemd te geven. Zij zagen
er zoo erbarmelijk uit, dat zelfs een vurig Patriot, toen hij ze zag
binnentrekken, minachtend uitriep: „Als dat volk onze stad moet
beschermen zijn wij verloren!”¹⁾

De Hertog van Brunswijk kreeg in den nacht van 16 op 17
September in zijn hoofdkwartier te Meerkerk bericht, dat Utrecht
door den Rijngraaf van Salm ontruimd en door den Erfstadhou-
der bezet was. Om den strijd zooveel mogelijk te bekorten en
Willem V ten spoedigste in zijn rechten te herstellen, besloot hij,
het land met patrouilles te overstroomden, waarmede reeds den
volgenden dag een begin werd gemaakt.

Dientengevolge zond de luitenant-generaal Graaf Lottum, die
reeds den 16en September met zijn divisie te Hilversum was aan-
gekomen, den volgenden morgen een patrouille van 50 ruiters
naar Vreeland om den weg daarheen te verkennen en tegelijker-
tijd een in de nabijheid gesignaleerde Hollandsche patrouille te
verdrijven.

Op de Kortenhoefsche Zuwe raakte men slaags, waarbij de
Pruisische stafkapitein Massenbach zoodanig gewond werd, dat
hij gedurende den veldtocht geen dienst meer kon doen.

Generaal von Kalkreuth zond dien dag niet minder dan vier

---

¹⁾ Monument voor Amsterdam.

patrouilles naar de Vechtstreek. Door twee dezer werden eenige toegangswegen naar Breukelen bezet, doch zij konden niet verder doordringen wegens de nabijheid van het fort Nieuwersluis.

Een derde ontmoette aan de Gaasp nabij Weesp een Hollandsche patrouille. Een Pruisisch huzaar verliet het gelid en reed de Hollanders uitdagend en schimpend tegemoet. Een Hollandsch huzaar vroeg en verkreeg verlof om even met dien Pruis af te rekenen. Hij gaf zijn paard de sporen doch was nauwelijks met den snoever in gevecht, toen zijn paard werd doodgeschoten. Bij den val sprong de ruiter uit het zadel, doch kwam bij ongeluk in een sloot terecht. Hij stond echter dadelijk weer overeind, nam zijn karabijn en schoot den Pruis van zijn paard, klom daarna uit de sloot en kwam in triumf op het Pruisische paard bij zijn makkers in het gelid terug.

Een vierde patrouille kwam tegen het aanbreken van den dag te Abcoude en ontmoette daar den nachtwacht aan wien door den officier gelast werd om den weg te wijzen naar het huis van den schout.

Ofschoon de nachtwacht op dat oogenblik in Abcoude-Baambrugge de ronde deed, liet hij schout Hancock gerust slapen, ging de brug over en bracht de patrouille bij den schout van Abcoude-Proostdij van Gulpen, die in zijn zoete rust gestoord, haastig eenige kleedingstukken aantrok en naar buiten kwam.

De officier informeerde of er gewapende burgers te Abcoude waren en of de weg naar Ouderkerk veilig was, waarop van Gulpen antwoordde, dat het in het dorp rustig was en dat er in de nabijheid geene versterkingen waren aangelegd. Voor zoover hem bekend, was de weg naar Ouderkerk veilig. De Pruisen lieten hem dit onder eede bevestigen en vertrokken in de richting van Ouderkerk.

Bij de Hein Kuitenbrug ontmoetten zij echter eene Hollandsche patrouille die 's nachts uit Ouderkerk was vertrokken om den weg naar Abcoude te verkennen. In het daarop volgend gevecht sneuvelde een Pruisisch dragonder, waarna zijne makkers hals over kop rechtsomkeert maakten en naar Abcoude terugkeerden.

De Pruisen meenden, dat schout van Gulpen hen misleid had en bezwoeren, dat zij hem dit betaald zouden zetten en weldra terug zouden komen om hun gesneuvelden makker te wreken.

Den 17den September ging Generaal von Kalkreuth met 40

kurassiers en het 1ste bataillon van Eichmann naar Naarden om met den commandant van Matha te onderhandelen, doch kon onverrichter zake vertrekken en rukte toen des morgens van den 18den met zijn regiment en twee compagnieën naar Breukelen. Hij zond luitenant von Wirsbitzky „ein Offizier, deszen Lebhaftigkeit Alles unternimmt, was menschliche Kräfte erlauben ¹⁾ met veertig ruiters en zestien scherpschutters uit om te zien of er iets tegen Weesp of de Uitermeersche schans ondernomen kon worden.

In de nabijheid van Uitermeer vernam de luitenant van een boer, dat de schans zeer slecht bewaakt werd en dat bij de opgehaalde brug aan den Vechtdijk een wacht, bestaande uit een sergeant en zes man, geplaatst was. Wegens het regenachtige weder had de sergeant met zijn manschappen heel gemoedelijk een overdekte schuilplaats gezocht en een boerenarbeider met de bewaking van de brug belast!

Na deze informatie rende von Wirsbitzky spoorlags naar de brug, dreigde den boerenarbeider neer te schieten en overblufte den man zoodanig, dat deze in zijne verbouwereerdheid dadelijk de brug liet zakken.

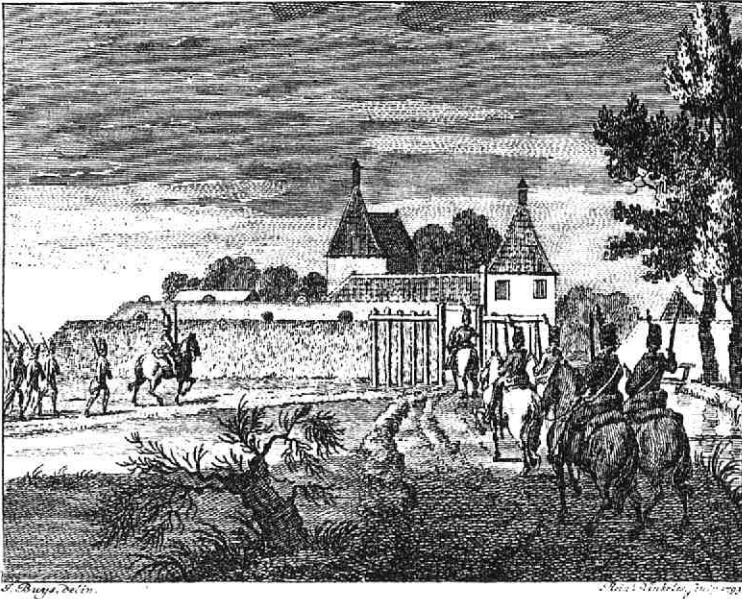
De patrouille trok nu naar het wachthuis en nam de zorgeloze bewakers zonder slag of stoot gevangen. Daarna ging het over een smalle loopbrug en over slooten en versperringen naar de schans, die zij weldra bereikten, niettegenstaande de ruitery meermalen in de versperringen bleef haken.

De Hollandsche bezetting had geene gelegenheid om het met kartetsen geladen geschut af te vuren, zoodat de schans in minder dan geen tijd in handen van de Pruisen viel. De Majoor-commandant, vier officieren, acht onder-officieren en veertig man werden gevangen genomen, terwijl vijftien stukken geschut met de daarbij behoorende munitie door de Pruisen veroverd werden.

Von Wirsbitzky liet de zestien scherpschutters op de schans ter bewaking achter en trok met zijn ruiters naar Hilversum terug. Onderweg alarmeerde hij nog het garnizoen van Weesp, toen hij daar met zijn ruiters tot dicht bij de poort reed, doch onmiddellijk verder trok ¹⁾.

¹⁾ Der Preuszische Feldzug in Holland. 1787.

¹⁾ De ondernemende luitenant werd voor zijn vlug en doortastend optreden bij Uitermeer op Nieuwjaarsdag 1788 door den Koning van Pruisen met de orde pour le mérite begiftigd.

HET BEMAGTIGEN DER UITERMEERSCHE SCHANS.

Nog denzelfden dag kwam een aanzienlijke Pruisische troepenmacht uit Hilversum om Uitermeer te bezetten.

Terzelfder tijd had Graaf von Lottum aan een ander detachement bestaande uit zestig ruiters onder bevel van Majoor von Zürson en zestig infanteristen onder bevel van Luitenant von Borkowski opgedragen om de midden in de Vecht gelegen schans Hinderdam te vermeesteren. De Hinderdam was echter moeilijk te bereiken omdat er geen bruggen waren; de Hollandsche bezetting werd dan ook altijd vanuit Weesp met schuiten afgelost. Bovendien was de schans buitengewoon sterk, zoodat de Pruisen den aanval tot na zonsondergang uitstelden. Toen werden veertien man in alle stilte op twee schuiten over de Vecht van Uitermeer naar den Hinderdam gebracht, en werd om meer vertoon te maken, de hoofdwacht, bestaande uit twintig ruiters, als voorhoede, veertig infanteristen als „corps d'attaque" en twintig ruiters als achterhoede, op den rechteroever van de Vecht tegenover de schans opgesteld. Daarna opende de infanterie een levendig vuur op de wallen, wat door de Hollanders met kracht beantwoord werd.

Intusschen waren de beide schuiten aan de achterzijde van de schans aangekomen en hadden de daarin geborgen veertien manschappen onbemerkt den Westelijken wal beklommen. Zij vielen de op den Oostelijken wal strijdende Hollanders in den rug aan, en zonden de schuiten terug om Luitenant von Borkowski met nog veertien man af te halen. Na een kort gevecht gaf de commandant zich met vier officieren en zes en zeventig man gevangen. Een gedeelte van de bezetting was op vier schuiten ontsnapt. De Pruisen hadden vijf dooden en zestien gewonden, waaronder ritmeester von Zychlinski van de dragonders.

Van Uitermeer kwamen daarna zestig Pruisische infanteristen om de schans te bewaken.

Graaf von Lottum zond den 19den September weder twee detachementen uit Hilversum naar de Vechtstreek.

Twee compagnieën onder Majoor von Niebelschütz, ter sterkte van twee honderd man, trokken zonder geschut langs drassige, haast onbegaanbare wegen over Oud-Loosdrecht naar de Mijndensche sluis. Te Loosdrecht zouden zij met eenige detachementen van generaal von Kalkreuth versterkt worden, maar deze waren niet aangekomen. Von Niebelschütz durfde echter het verder voortrukken niet uitstellen, niettegenstaande de polders onder water stonden en de brug afgebroken was.

Nadat hij de helft van zijne manschappen te Oud-Loosdrecht achtergelaten had, liet hij door schippers uit den omtrek het noodige materiaal halen om de brug te herstellen.

Daar bij de Mijndensche sluis eene verschansing was opgeworpen, gaf de majoor bevel aan zijn manschappen om hem vlug te volgen, maar niet te schieten. Onder het voorwaarts rukken over de overstroomde, met greppels doorsneden wegen, bemerkte hij, dat de schans verlaten was. Hij plaatste toen een wacht onder bevel van een sergeant in het buurtje en liet de sluis openen.

De Patriotten hadden zich intusschen in een der buitenplaatsen teruggetrokken en onderhielden uit de vensters een levendig geweervuur, daarom liet von Niebelschütz versterking aanrukken, waarna het luitenant Brämer gelukte om de Patriotten te verdrijven.

Drie lichte stukken marinegeschut werden hierbij door de Pruisen buitgemaakt en in de Vecht geworpen.

Intusschen naderde een troep van ongeveer 200 à 300 man uit het fort Nieuwersluis om aan het gevecht deel te nemen, zoodat

von Niebelschütz het niet geraden vond om met deze overmacht den strijd aan te binden en keerde, overeenkomstig zijne instructie, naar Hilversum terug.

Het andere detachement, bestaande uit 150 dragonders, onder majoor von Pastau, trok naar Vreeland, waar 250 man Hollandsche infanteristen en 50 dragonders van van Salm gelegerd waren.

De Pruisische dragonders stegen nabij Vreeland af, ruimden onder hevige vuur de versperringen op en forceerden de brug over de Vecht nadat zij 80 man versterking hadden gekregen.

Majoor von Pastau vervolgde de Hollandsche troepen langs de Vecht in de richting van Loenen, waar hem verder doordringen door geschutvuur belet werd. Hij bleef daarom 's nachts te Vreeland, maar het steeds stijgende water in de polders noodzaakte hem om den volgenden dag naar Hilversum terug te keeren.

Te Hilversum aan het einde van de Gooische vaart was het hoofdkwartier van generaal von Lottum gevestigd. Hij had ongeveer 5000, man zoowel cavalerie, als infanterie onder zijne bevelen, welke manschappen meerendeels in de nabijheid van den Trompenberg gelegerd waren. In dit dorp werden de huizen van 3 voornamen Patriotten geplunderd.

Te 's-Graveland waren geen Pruisen ingekwartierd, maar wel hebben zij daar evenals te Muiderberg haast alle buitenplaatsen geplunderd.

Generaal von Kalkreuth was intusschen naar Nieuwersluis getrokken en had verschillende aanvallen op de Hollandsche buitenposten laten doen.

De Pruisische troepen waren echter overmatig vermoeid door nachtmarschen op dijken, waarvan de smalle kruinen nauwelijks boven het water uitstaken, omdat de inundatie door de geweldige regenbuien buitengewoon bevorderd werd, zoodat de Pruisen door de drassige wegen zeer in hunne bewegingen belemmerd werden. Het gebeurde meermalen, dat de kurassierspaarden van de glibberige dijken afgleden en in de daarlangs loopende slooten verdronken.

De verbetering van de wegen werd daarom door de Pruisen krachtig ter hand genomen, en bovendien trachtten zij zooveel mogelijk te verhinderen, dat Nieuwersluis door de Hollanders versterkt werd. Onder het kartetsvuur van het fort joeg Luite-

nant von Hagen de Hollandsche arbeiders door pistoolschoten op de vlucht.

Zoo nu en dan hadden er gevechten plaats, die wel eens ten voordeele van de Patriotten uitvielen, en dan te Amsterdam als groote overwinningen werden rondgebazuind. Niettemin slaagden de Pruisen er in het fort langzamerhand aan de Zuid-, West- en Noordzijde in te sluiten en hunne stellingen aanmerkelijk te verbeteren.

Luitenant von Wirsbitzky had intusschen van de boeren vernomen, dat men op het fort slechts matig van proviand en munitie voorzien was en dat de voorraad uit Amsterdam via Abcoude-Baambrugge-Loenersloot moest worden aangevuld. Ook was hij te weten gekomen, dat het slot Loenersloot door 150 man bezet was, wat hem zeer geloofwaardig voorkwam, omdat Baambrugge en Loenen in handen van de Patriotten waren. Dadelijk vroeg hij verlof om het slot te bemachtigen, om den toevvoer van proviand en munitie naar Nieuwersluis te beletten. Generaal von Kalkreuth kon zich met dit plan vereenigen en stelde alle manschappen, die van de veldwachten en posten slechts even gemist konden worden ter beschikking.

Om te beginnen voer de ritmeester von Quitzow met zes ruiters in een schuit langs den Angstel naar de Kemp, waar men onbemerkt landde. De schuit werd teruggezonden, doch keerde weldra terug met vier ruiters, die den weg naar Nieuwersluis versperden, zoodat een aanzienlijke Hollandsche troepenmacht die op weg was om Loenersloot te bezetten, in den waan gebracht werd, dat een groote afdeeling Pruisen in de nabijheid was en daarom terugkeerde.

Toen von Wirsbitzky zijne manschappen bijeen had, werd het slot onder bedreigingen opgeëischt, waarna 's middags te vijf uur de brug werd neergelaten. Het bleek echter, dat er geen krijgsvolk aanwezig was, en de verovering van het „inselartig liegende äusserst feste Schlosz” zooals het in de Pruisische berichten genoemd wordt, was dus wel een zeer gemakkelijke overwinning. De Pruisische stellingen werden door het bezit van Loenersloot echter aanzienlijk verbeterd en dit was nog meer het geval, toen de Hollandsche troepen, die Loenen bezet hielden, en die een groote mate van lusteloosheid aan den dag hadden gelegd, dit dorp verlieten toen de Pruisen versterking kregen. Loenen werd daarna weder bezet door een bataillon Walen. De

soldaten van Dundas en Pallardy weigerden echter hierbij hunne medewerking en bleven op het fort ¹⁾

De informaties van luitenant von Wirsbitzky, omtrent het gebrek aan proviand en munitie op het fort Nieuwersluis werden bevestigd door een gewichtige correspondentie, die door ritmeester von Quitzow onderschept was. Generaal von Kalkreuth had echter te weinig manschappen en artillerie tot zijne beschikking om iets van belang tegen het fort te ondernemen en zond daarom 's middags den kornet von Kleist met een brief om versterking naar generaal von Waldeck, die de dichtstbijzijnde colonne commandeerde en vermoedelijk nog te Vreeswijk was. Aangezien von Waldeck reeds van Vreeswijk vertrokken was, rende von Kleist naar het hoofdkwartier te Tienhoven om daar aan den hertog van Brunswijk een gelijkluidenden brief te overhandigen.

De hertog gaf bevel, dat het bataillon von Schlotheim van het regiment von Eichmann no. 48 met twee 12-ponders ten spoedigste van Vianen naar Nieuwersluis zou oprukken.

Toen von Kleist met het bericht hiervan te Nieuwersluis terugkwam zond von Kalkreuth luitenant von Wirsbitzky als parlementair naar het fort om het op te eischen. Het gelukte hem den commandant, overste Averhorst, die waarschijnlijk wegens gebrek aan proviand en munitie niets kon uitrichten, tot overgave te bewegen.

Alles ging wel zeer gemoedelijk in zijn werk.

Behalve de commandant en 39 officieren werden 630 man van verschillende regimenten benevens de Fransche luitenant Prévost met 36 Fransche kanonniërs krijgsgevangen genomen. De soldaten van Dundas en Pallardy werden vrijgelaten terwijl de overigen naar Wesel werden gevoerd. De auxiliairen waren reeds grootendeels gedeserteerd, zoodat van dezen slechts 64 krijgsgevangen werden gemaakt. Niet minder dan 27 bronzen en 36 ijzeren kanonnen, 4 vaandels, 24 trommen, 650 geweren en ander krijgstuig, benevens eene kleine hoeveelheid levensmiddelen vielen hierbij den Pruisen in handen.

Volgens de Pruisische berichten had generaal von Kalkreuth gedurende de twee dagen van het beleg slechts over een zeer kleine troepenmacht te beschikken gehad. Zijn legertje bestond uit niet meer dan 120 kurassiers en 140 man voetvolk. Eerst

---

¹⁾ Les Prussiens dénoncés à l'Europe.

nadat het fort was overgegeven, verscheen het bataillon Schlotheim met een drie-ponder te Nieuwersluis waarvan een compagnie musketiers als bezetting op het fort werd achtergelaten.

We zullen nu verder nagaan, wat er te Abcoude voorviel. Na het verjagen van de Pruisische patrouille bij de Hein Kuitenbrug was eene afdeeling gewapende burgers uit Ouderkerk aangekomen, die posten uitzette en den toren als hoofdwacht gebruikte. De troep werd bij de ingezetenen ingekwartierd en veroorzaakte heel wat last en moeite. Pastoor Driesman maakte dan ook in zijn doopregister de aantekening dat het „troebelen, naeren en gevaerlyken tijden waren”.

Doch behalve den overlast, die men hiervan ondervond, koesterde men nog de vrees, dat de Pruisen zouden terugkomen om wraak te nemen, doch die vrees verminderde, toen er eenige dagen voorbijgingen, zonder dat er iets bijzonders gebeurde. Men begon zelfs de bedreiging van den patrouille-commandant als grootspraak op te vatten.

Maar plotseling klonk er een schel gefluit van den toren, waarop nog wel de Nederlandsche vlag wapperde, maar waarvan de schildwacht spoorloos verdwenen was. De gewapende burgers vertrokken haastig met pak en zak naar Ouderkerk om daar het bericht te brengen, dat de Pruisen in zoo grooten getale in aantocht waren, dat Abcoude niet te houden was.

Onder de dorpelingen veroorzaakte de nadering van de Pruisen heel wat opschudding. De meeste goeude ingezetenen, de schouten inclus, behoorden grootendeels tot de Patriotten, alleen een paar prinsgezinde oude dames, die op Oud-Rome woonden, maakten hierop een uitzondering. Men beweerde toenmaals, dat die dames er expresselijk een collectie keeshonden op na hielden om straffeloos op de Keezen te kunnen schelden.

Toen dan ook de Pruisen in aantocht waren, was alles in rep en roer. Ieder pakte zooveel mogelijk bijeen en sloeg op de vlucht, want men vreesde de roofzucht van de Pruisen, waarvan de geruchten reeds tot Abcoude waren doorgedrongen. Bovendien was men beducht, dat het geval van schout van Gulpen op de inwoners zou worden gewroken. De predikant, Ds. van de Poll, geholpen door den schoolmeester Visser, was een van de eersten die vertrokken. Schout Hancock, de bewoners van „Binnenrust” en vele andere goeude ingezetenen volgden spoedig zijn voor-

beeld. Schout van Gulpen kon half gekleed, ternauwernood ontsnappen, want nog geen uur later was Abcoude in handen der Pruisen, wier aantal echter niet zoo groot was als de dappere Patriotten dachten, toen zij op den loop gingen. Immers uit de Pruisische rapporten blijkt, dat luitenant von Pirch op 20 September met 20 man van het regiment von Eichmann uit Hilversum naar de sluis te Nederhorst gezonden werd en daar van de boeren hoorde, dat een overval van de te Abcoude gelegeerde troepen kans van slagen zou kunnen hebben. Na bekomen vergunning trok hij naar Abcoude, maar vond de bezetting tot tegenweer gereed. Hij verloor 5 man van zijn detachement en moest met 5 gevangenen, die hij gemaakt had, terugtrekken op Nigtevecht, waar de Pruisische soldaten van de gelegenheid gebruik maakten, om een en ander van hun gading mede te nemen. Uit de kist van de Diaconie werd het H. Avondmaalsstel, bestaande uit een zilveren schenkbord en twee schaaltjes, benevens f 888-16-8 gestolen, waarvan men nooit iets teruggezien heeft.

Von Pirch kreeg daarna 30 man versterking met bevel om den aanval te herhalen. Toen hij te Abcoude terugkwam, vond hij het dorp verlaten, en „setzte sich in dem wichtigen Orte fest”. De Pruisen beschouwden Abcoude als den sleutel van Amstelland en daarom van bijzondere beteekenis voor hunne verdere operatiën. Op 21 Sept. kwamen eenige kurassiers van von Kalkreuth de kleine Pruisische bezetting versterken en op 22 September kwam von Kalkreuth zelf met gedeelten van zijn regiment, een compagnie musketiers van von Eichmann en het bataillon von Schlotheim met twee zware stukken geschut te Abcoude, waarna hij luitenant von Pirch met zijne manschappen naar Nederhorst terugzond.

Von Kalkreuth vestigde nu zijn hoofdkwartier in het huis van schout Hancock. De infanterie en het geschut bleven in het dorp (de Pruisen noemden het een „Städtchen”, zeker om de overwinning gewichtiger te maken), terwijl de kurassiers op de buitenplaatsen en in de omliggende dorpen werden ingekwartierd.

Daarna werden verschillende posten uitgezet om het doorsteken van de dijken te beletten, want de Patriotten deden alle pogingen om de inundatie zooveel mogelijk uit te breiden en stoorden zich niet aan 's lands wetten, die zware straffen, namenlijk om „levendig in de dijkgraten gedolven en begraven te worden”, bedreigden tegen het doorsteken van dijken.

Door een Prinsgezinden kapper werden de namen van verschillende vrienden van schout van Gulpen en andere Patriotten aan de Pruisen medegedeeld, waarna de huizen van deze personen geplunderd werden. Het eerst kwam „de Bijenkorf”, het huis van van Gulpen, aan de beurt. Op zijn kantoor, want van Gulpen was tevens notaris, werd alles ondersteboven gesmeten en vernield. In 't alphabetisch register op zijn protocol staat dan ook aangeteekend: „Dat wanneer in deezen Protocolle zoowel als in „de vijf voorgaande Deelen defecten gevonden of Acten vermist „worden, hetzelve is veroorzaakt door de Plundering van 't Comp- „toir van gemelden Notaris bij den inmarsch der Troupen van „Zijn Koninklijke Majesteit van Pruischen, voorgevallen op den „22en September 1787, als wanneer veelen Acten in deeze zes „Deelen begrepen, zijn verscheurd of besmet geworden.”

De Pruisen hadden „de Bijenkorf” dus wel goed schoongemaakt.

Daarna kwam „Binnenrust” en het huis naast het Marktveld, waarschijnlijk van den dokter, aan de beurt. Het goud en zilver werd gestolen, de meubelen stukgeslagen en het huisraad, dat niet verkocht kon worden, werd vernield of in het vuur geworpen. Alle papieren werden verbrand. „Binnenrust” werd daarna tot kazerne ¹⁾ en het huis van den dokter tot paardenstal ingericht, terwijl alle leegstaande huizen tot logies van krijgsvolk of tot stalling van paarden werden gebruikt.

't Was dus een slecht begin voor Abcoude. In het doopboek van pastoor Driessen staat dan ook: „22 September zijn de Pruisen met groote woede in dit dorp gevallen, met plunderen en rooven.”

Doch het toppunt was nog niet bereikt, want de drie volgende dagen werd het dorp volgens de regelen der kunst leeggeplunderd. Niets werd gespaard, zelfs het gereedschap van den wagenmaker werd verkocht of vernield. ²⁾ Een buitenkans voor het eerbare gilde der opkoopters en ander gespuis, dat de plundersaars op den voet volgde en oorzaak was, dat de roofzucht werd aangewakkerd en steeds grootere afmetingen aannam. De soldaten konden aan dit gespuis alles kwijtraken en de bestolenen konden

---

¹⁾ „Binnenrust”, had door een en ander zooveel geleden dat men het in 1806 moest afbreken.

²⁾ Aanteekeningen Breuninghoff.

soms later hun goed van de opkoopeers, natuurlijk met een zoet winstje erbij, terugkoopek.

Niets was meer veilig, want tusschen Keezen of Oranjemanen werd geen verschil meer gemaakt. Sommige Patriotten, die buitenplaatsen in de buurt hadden, hadden veiligheidshalve hunne zaken van waarde overgebracht naar vrienden, die Oranjegezind waren, hetgeen tengevolge had, dat de Pruisen zodoende soms twee vliegen in een klap sloegen.¹⁾ Toch waren er eenige uitzonderingen. De kerken en pastorieën werden gespaard. De bevelhebber plaatste voor den toren het opschrift: „Huis des Heeren” en voor de woningen van den predikant en den pastoor: „Bedienaars van het Huis Gods”. Die eenvoudige opschriften waren voldoende om plundering en roof af te weren.²⁾

Ook het huis van den bakker van Golberdingen werd gespaard, doch om den broode. Toen de Pruisen Abcoude binnenrukten, was hij juist bezig om het versche brood uit den oven te halen, waarna zijn voorraad in minder dan geen tijd door de soldaten verslonden werd. Ook voor het vervolg kreeg hij de klandizie en mocht blijven bakken, totdat zijn voorraad meel verbruikt was. Daarna zouden de Pruisen wel zorgen, dat hij nieuwe voorraad kreeg. De betaling zou . . . later wel volgen.

Nadat het hoofdkwartier gevestigd was moest het geschut langs den Geindijk vervoerd worden, maar de dijk was zoo slecht, dat men er onmogelijk doorkomen kon. Onmiddellijk kregen de huzaren bevel, om zooveel boeren met wagens en paarden als er te krijgen waren, te requireeren. Zonder aanzien des persoons werden de boeren geprest, voor den generaal gebracht en daarna opgesloten in een grooten stal tegenover het hoofdkwartier, waar zij 's nachts werden bewaakt. Den volgenden dag werden zij aan den eindelijk aan het werk gezet, onder toezicht van soldaten met geladen geweren. 't Was toen niet alles om boer te wezen. De burgers moesten het voedsel voor de soldaten in schuitjes naar het Gein brengen. Ander verkeer werd niet toegestaan, zelfs werd op een schuitje, waarin men een doopeling naar de R.K. kerk wilde brengen door de Pruisische soldaten geschoten, zoodat men noodzaak was met den doopeling terug te keeren.

---

1) Les officiers ne rougirent pas d'autoriser ce brigandage en achetant a vil prix les effets volés. Les Prussiens dénoncés à l'Europe. Paris 1799.

2) Aanteekeningen Breuninghoff.

Vervolgens werd een detachement huzaren uitgezonden om te fourageeren. Bij den Frieschen boer, die op de boerderij „Cincinnati” woonde en bij anderen werd het hooi uit de bergen gehaald en daarmede de paarden, die hun koppen door de schuiframen der huizen staken, gevoederd, zoodat er heel wat hooi op straat bleef liggen en vertrapt werd. De boeren van den Winkeldijk moesten de fourage voor de manschappen leveren. Zij werden met hun vee naar het dorp gedreven, waar de kwartiermeesters de beste koeien uitzochten voor de ménage.

Onder die boeren was ook een armzalig kereltje, dat met zijn magere koe, die zijn geheelen rijkdom uitmaakte, naar het dorp trok. Nadat hij het beest op de aangewezen plaats had vastgemaakt, kon hij er maar niet toe besluiten om van zijn pover eigendom afscheid te nemen. Maar, terwijl hij daar nog stond te zuchten, werd hij eensklaps opgeschrikt door een huzaar, die met de hand aan het gevest van zijn sabel, hem toesnauwde: „Gib mal dein Uhr”. De boer, suf van angst, denkende dat de huzaar het op zijn ooren gemunt had, bracht zijn handen dadelijk naar zijn hoofd en riep op smeekenden toon „och lieve meheer, doe 't asjeblijft niet, neem gerust mien koei”.

„Schwerenöther, gib mal dein Uhr”, klonk het nogmaals en meteen werd het zilveren horloge uit den vestzak van den boer gerukt om te verdwijnen in den broekzak van den huzaar, die met een grijns op zijn tronie zich verwijderde.

De man was dus zijn koe en zijn horloge kwijt. Zelfs tegenwoordig zou menigeen het nog als een onoverkomelijke ramp beschouwen, maar voor dezen armen drommel beteekende het 't verlies van zijn geheelen rijkdom. Maar als de nood op het hoogst is, is de redding nabij. Het mannetje had eene dochter. De geschiedenis vermeldt, dat zij Grietje heette, en in het logement te Vreeland diende. Ook dat zij beeldschoon was. Natuurlijk! Het verhaal zou immers niet interessant genoeg zijn, als zij foei leelijk was geweest. De beeldschoone Grietje dan was dadelijk naar Abcoude gekomen, toen zij gehoord had hoe de Pruisen daar huis hielden, om te zien of zij ook iets voor haar vader kon doen. Al heel spoedig had zij den man, die nog niet van den schrik bekomen was en nog moedeloos bij zijn koe stond, opgespoord en van hem het ongelukkige nieuws vernomen.

Grietje had echter in het logement te Vreeland verschillende Pruisische officieren ontmoet en het toeval wilde, dat een jonge

luitenant, dien zij kende, voorbijstapte. Het meisje stevende dadelijk op hem af, vertelde hem, natuurlijk onder een vloed van tranen, wat er gebeurd was en smeekte hem om de koe, de eenige bron van bestaan van haar vader, van de slachtbank te redden. De goedgehartige officier kreeg medelijden met het meisje, stapte oogenschijnlijk woedend op den boer toe, verweet hem, dat hij zoo'n mager beest durfde mee te brengen en beval hem om de koe dadelijk los te maken en er zoo spoedig mogelijk mee te verdwijnen. Zulke taai vleesch was voor een Pruis niet om te eten!..

We zullen nu weer tot de krijgsbedrijven terugkeeren.

Generaal von Kalkreuth maakte op denzelfden dag van zijn komst te Abcoude persoonlijk een verkenning naar Weesp en bemerkte dat men daar bezig was een nieuwe versterking te maken, die waarschijnlijk in den loop van den volgenden nacht gereed zou komen ¹⁾.

Hij verzocht daarom aan den luitenant-generaal Graaf von Lottum om gedurende den nacht vanuit Hinderdam en Uitermeer schijnaanvallen op de Zuidzijde van de stad te laten doen, terwijl hij de stad uit het Westen zou laten aanvallen. Graaf von Lottum bestemde hiervoor 300 man infanterie met twee stukken geschut onder majoor von Miltitz en 100 man onder majoor von Puttkammer met een reserve van 50 paarden, die tegen middernacht langs twee verschillende wegen naar Weesp moesten oprukken. In verband hiermede trok luitenant von Wirsbitzky met 30 man onder luitenant von Vaerst uit Abcoude naar Weesp. Drie andere afdeelingen van gelijke sterkte, waarvan een met geschut, benevens een commando van 30 kurassiers moesten den aanval ondersteunen.

Von Wirsbitzky bemerkte al spoedig, dat het plan verraden moest zijn, voornamelijk omdat de versterkingen voltooid en van drie kanonnen voorzien waren. Hij was echter genoodzaakt om den voorgenomen aanval door te zetten, omdat anders de uit verschillende richtingen aanrukkende troepen misschien in af-

---

¹⁾ Het garnizoen van Weesp bestond uit het bataillon van Onderwater, sterk 350 man. doch na het prijsgeven van Utrecht op 16 September was er nog een bataillon van het regiment Amsterdam (waardgelders) bijgekomen en op de volgende dagen kwamen er nog verscheidene bataillons infanterie en cavallerie.

zonderlijke, wellicht nadeelige, gevechten konden worden gewikkeld.

Een der detachementen geraakte in de duisternis den weg kwijt, een ander ontmoette eenige deserteurs en begon te schieten. Dadelijk loste een op de Vecht liggend gewapend Hollandsch kofschip een seinschot, waarop binnen Weesp alarm gemaakt werd en het garnizoen in de wapenen vloog.

De aanval van luitenant von Wirbitzky werd onder hevig geschut- en geweervuur afgeslagen. Twee Pruisische officieren werden zwaar gewond. Een hunner, luitenant von Vaerst, stierf eenige dagen later aan de bekomen wonden. Na eenige schermutselingen met de Hollandsche voorposten in de verschansingen moest von Wirbitzky terugtrekken.

Majoor von Miltitz, die van Uitermeer oprukte, had al even weinig succes. Door de slechte wegen kon hij de stad niet bereiken, zoodat het vuur van zijn drieponders geen uitwerking had.

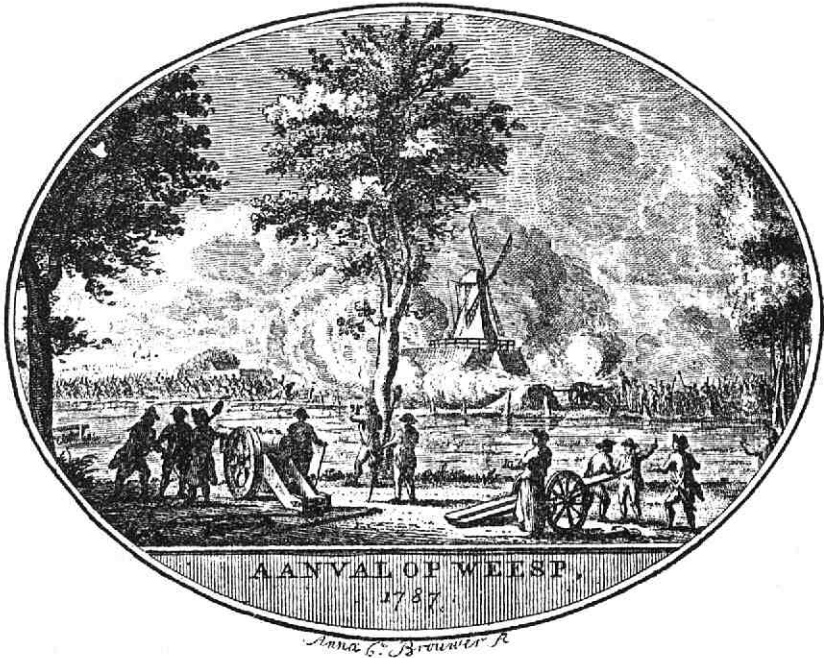
Niet beter ging het met de troepen onder Majoor von Puttkammer, die vanuit den Hinderdam, langs den linkeroever van de Vecht naar Weesp waren opgerukt. Toen zij onder het bereik van het kanonvuur de stad genaderd waren, vielen zij met kracht op de Zuidelijke vestingwallen aan. De Hollanders openden toen de sluizen, zoodat de wegen overstromden, waardoor de Pruisen gevaar liepen om afgesneden te worden. De Pruisische artillerie kon zich slechts met moeite op het drassige terrein bewegen, zoodat von Puttkammer, uit vrees, dat de wegen geheel onbruikbaar zouden worden, onmiddellijk terugtrok.

De majoors von Miltitz en von Puttkammer poogden toen den aanval op een andere wijze te herhalen, maar de doorweekte wegen belemmerden hunne bewegingen zoodanig, dat zij onverrichterzake naar Hilversum moesten terugkeeren.

Behalve de twee gewonde officieren, hadden de Pruisen 9 dooden en 32 gewonden. Wanneer de duisternis hen niet beschermd had, zouden hunne verliezen, door het krachtige vuur der Hollanders, ongetwijfeld veel grooter geweest zijn.

Deze mislukte aanval had bijna aan zekeren Hendrik de Ruyter, die in het Gein woonde, het leven gekost. Op 20 September was hij door een paar Pruisische officieren ondervraagd over de versterkingen van Weesp. Hij had toen medegedeeld, dat voor zoover hem bekend was, aan de zijde van het Gein geen geschut was opgesteld. Toen nu de Pruisen naar Weesp oprukten, werd

hij 's nachts meegenomen om hun den weg te wijzen. Aangezien er intusschen geschut was opgesteld, meenden de Pruisen dat de Ruiter de man was, die de zaak verraden had. Nadat de aanval afgeslagen was en zij onverrichterzake terug moesten trekken, wilden zij uit woede de woning van de Ruiter in brand steken. Den volgenden avond werd hij uit zijn huis gehaald en onder voortdurend stompen en slaan naar de Velterslaan gebracht, al-

waar men hem zonder vorm van proces aan een boom wilde opknoopen, als afschrikwekkend voorbeeld voor ieder, die van plan mocht zijn om de Pruisen, die naar zij zeiden, als vrienden gekomen waren, te misleiden. De Ruiter hield echter hardnekkig zijne onschuld vol en werd, nadat zijne bureu verklaard hadden, dat hij bekend stond als een eerlijk man, die zich nooit met staatkundige geschillen had bemoeid, weer vrijgelaten. De Pruisen gaven hem echter de verzekering, dat men hem dadelijk weer gevangen zou nemen, om hem op te hangen, indien het later alsnog mocht blijken, dat hij hen misleid had. Met deze vriendelijke belofte kon de man naar huis gaan.

In den vroegen morgen van den 23 September maakte generaal von Kalkreuth, voodrat hij bericht van den ongunstigen afloop van den aanval op Weesp ontvangen had, met twee compagnieën van de grenadiers van von Schlotheim met drie kanonnen een verkenning in de richting van Amsterdam. Dicht bij Diemerbrug verjoeg hij de bij het tolhek opgestelde Patriotten en zou, wanneer hij over een voldoende troepenmacht had kunnen beschikken, de nog niet voltooide stelling veroverd en den weg naar Amsterdam vrijgemaakt hebben. Nu oordeelde hij het beter, om naar Abcoude terug te keeren en plaatste op de wegen naar Ouderkerk, Duivendrecht en Weesp een veldwacht van 30 ruiters.

De ritmeester von Quitzow die met eenige cavallerie en 100 man infanterie naar Ouderkerk was getrokken, moest met verlies terugtrekken. Onder de gewonden was een officier van gezondheid, Mr. Tobias Neisze, chirurgijn uit Breslau, die in de pastorie te Abcoude overleed en daarna in de Hervormde kerk aldaar begraven werd.

Nadat Willem V door de Staten-Generaal in zijne waardigheden was hersteld, zond hij aan de geregelde Nederlandsche troepen, die nog onder het gezag van Holland en de commissie van defensie stonden, marschpatenten voor de Generaliteitslanden, 3 Bataillons van de regimenten van Hardenbroek en van Bylandt en waarschijnlijk een gedeelte van het regiment Dundas, die te Ouderkerk stonden, kregen bevel, om deels naar 's Hertogenbosch, deels naar Grave te trekken. De commandanten dezer bataillons deelden aan de commissie van defensie mede, dat zij deze marschpatenten ontvangen hadden en daaraan gevolg zouden geven. Nadat zij door troepen uit Amsterdam waren afgelost, trokken zij met volle muziek naar Abcoude, waar zij door generaal von Kalkreuth met militaire eerbewijzen werden ontvangen en volgens afspraak ongehinderd verder konden trekken. De verdediging van Amsterdam werd echter door hun vertrek aanmerkelijk verzwakt.

Om van die verzwakking te kunnen profiteeren, vroeg von Kalkreuth om versterking van zijn troepenmacht. De hertog van Brunswijk zond hem toen uit Nieuwpoort het grenadiersbataillon von Diebitsch van het regiment Budberg No. 9 met 4 houwitsers, onder bevel van kapitein von Erckenbrecher. Kort daarop kwam ook het bataillon grenadiers Hiller von Gaertringen

van het regiment Marwitz No. 10 te Abcoude, zoodat dit dorp weldra een gewichtige garnizoensplaats werd.

De commandant van Weesp, overste van de Poll ontving een marschpatent voor het Zuiden van het land en gaf dientengevolge op 26 September de stad aan von Kalkreuth over, waarna 's avonds van dien dag een gedeelte van het bataillon Schlotheim Weesp binnentrok.

In den vroegen morgen van den 27sten trok overste van de Poll met 2 bataillons van het door hem gecommandeerde regiment Waalsche grenadiers en met de infanterie en dragonders van van Bylandt met slaande trom en vliegende vaandels naar Brabant. Kort daarop werd het bataillon Schlotheim vervangen door de compagnieën van de bataillons Diebitsch en Hiller. Aan de stad Weesp en aan alle inwoners werd hoofd voor hoofd de grootst mogelijke bescherming beloofd en generaal von Kalkreuth heeft zich in den ruimsten zin aan die belofte gehouden, waarvoor de burgerij van Weesp hem zeer dankbaar was ¹⁾.

De Hollanders beschikten nog over een grooter aantal troepen dan de Pruisen, bovendien hadden zij hoe langer hoe meer land rondom Amsterdam onder water gezet, waardoor de Pruisen zeer in hun offensief belemmerd werden. Toch had von Kalkreuth zijn stelling te Abcoude belangrijk uitgebreid en ging zelf naar Uithoorn om de communicatie tusschen de verschillende posten langs de uitgestrekte linie te verbeteren, wat hem na veel moeite gelukte. Een groot aantal houtvloten dat in de vaarten lag, werd door de Pruisen in beslag genomen; Hollandsche arbeiders, die met dit werk uitstekend op de hoogte waren, moesten hiervan bruggen slaan over de slooten en vaarten. De Pruisische berichten vermelden echter met minachting, dat deze arbeiders als belooning voor hun ijver verzochten, om eenige verlaten landhuizen van Patriotten, dus van hunne landgenooten, te mogen plunderen. Tengevolge van een ontwijkend antwoord, dat zij als een toestemming beschouwden, maakten zij daarmede zulk een haast, dat trots alle bemoeiingen van de Pruisen niet alle schade vermeden kon worden, waarover de Hertog van Brunswijk zeer ontstemd was.

---

¹⁾ Von Kalkreuth was meermalen zeer ontstemd over het plunderen door de Pruisen.

Daar er kans bestond, dat de vijandelijkheden spoedig gestaakt konden worden, hield dit generaal von Kalkreuth van grootere ondernemingen terug. Er was namelijk door de Hollandsche posten te Ouderkerk een schrijven van de commissie van defensie overhandigd, waarin om een wapenstilstand en staking van de vijandelijkheden verzocht werd, waarna de Hertog van Brunswijk zijn adjudant, kapitein von Kleist naar Abcoude zond om aan von Kalkreuth mede te deelen, dat een wapenstilstand, voorloopig voor 24 uur, gesloten was.

Op 25 September kwam de Hertog zelf langs onbegaanbare, modderige wegen, gedeeltelijk te voet verder gaande, over Uithoorn naar Abcoude, waar hij overnachtte. Na gehouden besprekingen met von Kalkreuth keerde hij den 26sten naar Leimuiden terug, waar hij dienzelfden dag een Hollandsche deputatie ontving en in een wapenstilstand tot herstel van den vrede bewilligde.

Op 27 September werd Naarden en daarna Muiderberg door de Pruisen bezet. Toen de overste van Matha op dien dag uit Amsterdam naar Naarden terugkeerde, was hij zeer verwonderd over de overgave der stad. Hij begaf zich aanstonds naar Muiden waar hij als commandant optrad en de opeischingen van Graaf von Lottum meermalen afsloeg. Hij gaf echter de verzekering, dat hij overeenkomstig de wapenstilstandsvoorwaarden geen gebruik zou maken van de Muider sluizen tot uitbreiding van de inundatie.

Er was toen te Muiden een aanzienlijke troepenmacht. Na den inval der Pruisen waren de vestingwerken verbeterd en het garnizoen versterkt met 300 Amsterdamsche burgers. Kort daarna kwamen er nog eenige honderden manschappen bij, zoodat het garnizoen met inbegrip van Fransche artilleristen meer dan 2000 man bedroeg. Bovendien lagen er nog verscheidene Hollandsche schepen op de Vecht, die den Pruisischen rechtervleugel op een afstand hielden.

Dit groote garnizoen had echter voor de verdediging betrekkelijk weinig te beduiden, want toen er twee gedeputeerden van de Hollandsche commissie van defensie in de Doelen afstapten en de officieren opriepen om den eed af te leggen, werd dit door dezen op één enkele uitzondering na geweigerd, waarna zij van de gedeputeerden hun ontslag kregen.

Tegelijk met de Amsterdamsche burgers was het een troep

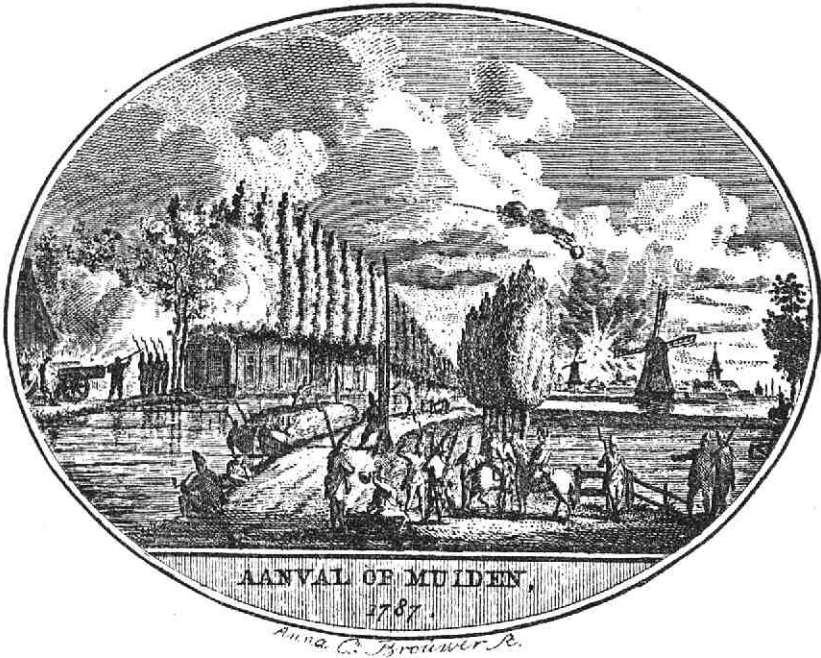
onverlaten gelukt om binnen Muiden te komen, waar de bende naar hartelust dacht te kunnen stelen en rooven, doch dit werd bijtijds belet. Maar 's middags van den 30sten September begon het gespuis bij burgemeester Abraham van der Spar te plunderen, doch dit werd door het optreden van den officer Hersman van het korps van Meyering spoedig gestuit. Door een troep van 15 à 16 man werden 's avonds om 11 uur de ruiten van de Bank van Leening ingegooid. Daarna trachtte het gepeupel de brug over te gaan, doch dit werd door een officier van de Geldersche brigade, die de wacht aan de brug commandeerde, verhinderd. Toen werden bij een bakker, tegenover de wacht, eenige glazen ingegooid, waarna een der plundersaars door een schot, dat van een der daken werd gelost, werd getroffen en stierf. Een eenvoudige schoenmaker, die geen geweer zou hebben durven afschieten, werd hiervan beschuldigd, waarna het gespuis in woeste drift diens huis plunderde. De man trachtte met zijn gezin door den tuin te ontvluchten, maar werd door een kogel aan zijn been gekwetst, zoodat hij viel. Door het razende gepeupel werd hij getrapt en geslagen en daarna naar de hoofdwacht gesleept, waar hij twee dagen later aan de bekomen wonden overleed. Zijne vrouw, ofschoon deerlijk gehavend, had zich nog weten los te rukken en was gevlucht.

Aangezien er zoowel onder de militairen als onder de burgers velen waren, die zich tegen 't plunderen wilden verzetten, ontstond er een formeel gevecht. Van alle kanten snorden de geweerkogels. Overste van Matha liet daarna door zijn dragonders en het gewapende gedeelte van het korps van Meyering, dat onder bevel van Hersman stond, de plundersaars uiteenjagen. Van Matha kreeg een kogel door zijn hoed, van Hersman werd de rechterhaarlok van het hoofd geschoten en een dragonder werd aan het hoofd gekwetst. Den volgenden morgen telde men 26 gewonden, behalve degenen die zich veiligheidshalve uit de voeten hadden gemaakt en zich verborgen hielden omdat zij geplunderd hadden.

Nadat de wapenstilstand, op 26 September gesloten, den 30sten September was opgezegd, werden de vijandelijkheden den volgenden morgen hervat. Wel hadden Abbema en Goll op den laatsten dag in het Pruisische hoofdkwartier te Leimuiden om 24 uur verlenging van den wapenstilstand verzocht, maar dit was geweigerd. De hertog van Brunswijk meenende, dat men te Amsterdam de zaken op de lange baan wilde schuiven, liet zijne offi-

cieren bij zich komen en gaf bevel om den volgenden dag de geheele Hollandsche linie aan te tasten.

Te Muiden werd men des morgens half 5 van den eersten October door kanonschoten opgeschrikt en zag men de Pruisische granaten door de lucht snorren. Een kogel, die op straat viel, barstte uiteen, vernielde de ruiten van vier huizen en veroorzaakte

nog eenige andere schade. Bij den emeritus-predikant Joosten viel een kogel door het dak, maar barstte tusschen het dak en de vliering. Een andere viel op een zolder in een bed, dat in een krib lag, sloeg bed en krib uit elkaar en veroorzaakte brand, die echter spoedig gebluscht werd. Twaalf menschen, die in een kamer daaronder aan het koffiedrinken waren, bleven ongedeerd. Ook op andere plaatsen werd door de kogels schade aangericht. Een kogel, uit Muiden afgeschoten, kwam terecht in den mond van een Pruisischen houwitser, die dadelijk uiteenbarstte. Toen het schieten van weerszijden even ophield, dachten eenige Pruisische dragonders, dat Muiden het had opgegeven en naderden tot dicht bij de poort. Van de wallen werd toen dadelijk weder gevuurd, waardoor van een Pruisisch wachtmeester een been bij-

na van het lichaam gescheiden werd. Zijn paard werd doodgeschoten, waarna de overige dragonders terstond op de vlucht gingen. De wachtmeester werd in de stad gehaald, waar zijn been werd afgezet. Ofschoon hij zorgvuldig verpleegd werd, overleed hij kort daarna aan zijne wonden.

Het schieten, vooral met houwitsers had zulk een schrik onder de burgerij van Muiden veroorzaakt, dat velen huis en have verlieten en in vijf volgeladen schepen naar Durgerdam overstaken.

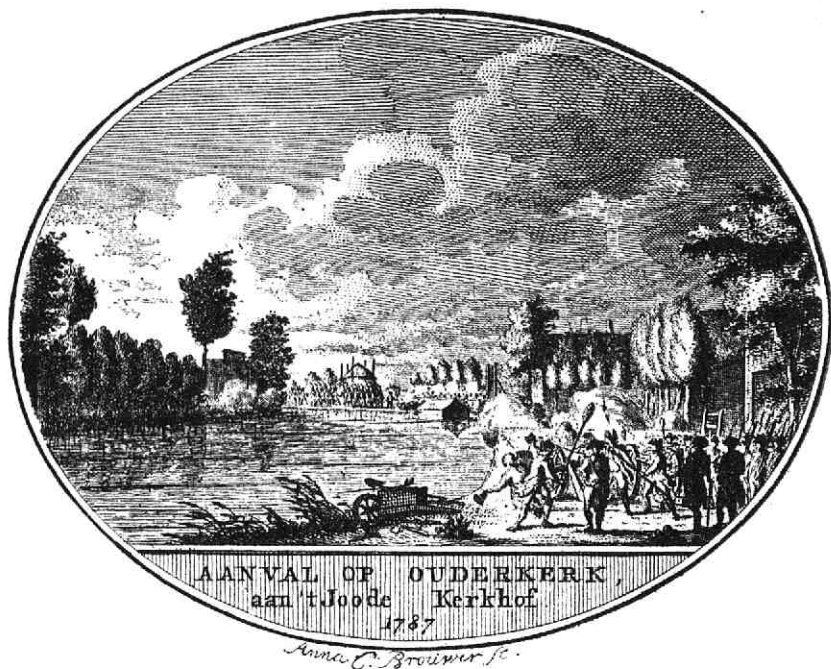
Ook te Abcoude waren de Pruisen in den nacht van 30 September op 1 October druk in de weer. Langs verschillende wegen marcheerde een detachement lichte infanterie onder bevel van ritmeester von Quitzow en een compagnie grenadiers van het regiment Budberg onder bevel van kapitein Tschock naar Ouderkerk. De artillerie bestond uit een zesponder, een drieponder en een houwitsers onder bevel van luitenant Jacobi. Voorbij den Voetangel werd een batterij opgericht om Ouderkerk te beschieten en het daarna onder bescherming van het geschut te kunnen bestormen. In den Ouderkerkerpolder moest majoor Ledebur met zijn compagnie en twee zesponders gereed staan, doch deze was niet op tijd aanwezig omdat hij over Mijdrecht en Baambrugge had moeten marcheren. Nadat het seinschot 's morgens om 5 uur gevallen was, vielen de Pruisen met kracht aan en lieten voortdurend nieuwe munitie aanvoeren, maar zij waren niet bij machte om aan de Ouderkerksche bezetting veel nadeel te berokkenen, omdat zij niet genoeg geschut bij zich hadden.

De Patriotten, die zich op het kerkhof der Portugeesche Joden genesteld hadden, „vochten als leeuwen, als lieden die bij den oorlog opgevoed waren”. Zij hielden hardnekkig stand, zoodat menig Pruis, die het waagde Ouderkerk van dien kant te naderen, zijn Heimat nooit terug heeft gezien, want van achter de grafsteenen richtten de Patriotten een moorddadig vuur op de aanvallers. Tegen acht uur deden zij een uitval en noodzaakten de Pruisen tot den terugtocht. De gesneuvelde Pruisen werden in de buurt begraven en de gewonden naar de Hervormde pastorie te Abcoude, die tot hospitaal ingericht was, gebracht.

Von Kalkreuth had, na zijn aankomst te Abcoude bij de dienstmaagd van Ds. van de Poll naar de verblijfplaats van dien predikant laten informeeren en hem daarna uitgenoodigd, om in de pastorie terug te keeren, „om aan zijne roeping als mensch en

als Christen te kunnen voldoen". Aan die uitnoodiging had Ds. van de Poll dadelijk gevolg gegeven ¹⁾).

De Pruisen hadden intusschen Amstelveen vermeesterd waarna het volk van van Salm en vervolgens eene Geldersche brigade van Ouderkerk naar de Kalfjeslaan trokken. Hierdoor was luitenant Kolonel de Wilde, hoewel de Pruisen voor zijn beleid

en de dapperheid zijner troepen geweken waren, genoodzaakt om aan de Amsterdamsche burgers en andere manschappen bevel te geven om op Amsterdam terug te trekken. In de opgeschreefde taal dier dagen ²⁾ wordt gezegd: „dat zij weken als helden en dat „zij ten allen tijde zullen kunnen aantoonen, hoedanig zij voor Ouderkerk de macht van Frederik Wilhelm het hoofd geboden en „in den krijgsdienst volleerde benden genoodzaakt hebben, met „verlies van een aantal dooden en gekwetsten, welk eerst getal de „vijand zorgvuldig heeft getracht te verbergen, terug te wijken”. Het dorp werd 's avonds door de Pruisen bezet en ontkwam ook niet aan het plunderen van de soldaten.

¹⁾ Aanteekeningen Breuninghoff.

²⁾ Ned. stads- en dorpsschrijver.

Den 2den October werd een nieuwe wapenstilstand gesloten. Daarna werden door de Pruisen pogingen aangewend om in den Haag marschpatenten te krijgen voor de geregelde troepen, die nog bij de Hollanders waren, teneinde de verdediging zooveel mogelijk te verzwakken. Op den 7den October kwamen dan ook te Amstelveen brieven aan voor de commandanten dier troepen. Spoedig daarna kwamen de overste von Sternbach en de 1ste luitenant Düring zich te Abcoude bij von Kalkreuth beklagen, dat zij in plaats van marschpatenten slechts bevel ontvangen hadden, om zich niet tegen de Pruisen te verdedigen. Von Kalkreuth, uit den slaap gewekt, wilde de heeren niet laten wachten en gunde zich niet eens den tijd om een zeer noodzakelijk kleedingstuk aan te trekken. Hij was over het bericht zeer verwonderd en dood hun aan, om zelf de marschpatenten te verstrekken en gaf hun de verzekering, dat de Hertog van Brunswijk in den Haag voor de ratificatie zou zorgen.

De commandanten gaven te Amsterdam kennis, dat zij overeenkomstig de marschpatenten zouden aftrekken, welk bericht daar groote ontroering verwekte, temeer omdat de Hertog van Brunswijk ook de wapenstilstand opzegde.

Muiden werd op 8 October bij verdrag overgegeven. De Pruisen namen daar 33 stukken geschut over. De overste van Matha voerde de bezetting met vliegende vaandels uit de stad en begaf zich naar Amsterdam om van de commissie van defensie décharge te erlangen. Het Amsterdamsche regiment Wins nam de marschpatenten niet aan, doch verliep grootendeels. De stad werd hierna bezet door een bataillon Pruisische grenadiers dat drie dagen later vervangen werd door een bataillon grenadiers van Romberg, dat gedurende een half jaar in garnizoen te Muiden bleef. Daarna kwam alles langzamerhand in het stadje tot rust, en keerden de menschen weer huiswaarts. Eenige kasteleins kregen f 50 en de burgers, die schade geleden hadden van f 12 tot f 20 schadevergoeding.

Te Weesp bleef tot den 8sten October een sterke Pruisische bezetting, soms wel 1300 man, die echter na de overgave van Muiden en Diemerbrug zeer verminderd werd. De burgerij ondervond echter hiervan weinig last, daar de militairen door het beleid en de zorgen van de stedelijke regeering in ledigstaande huizen en pakhuizen een geschikt verblijf vonden. Op 21 December werd een compagnie van het regiment von Waldeck, onder

bevel van kapitein von Siegroth, te Weesp ingekartierd, welke op 2 Mei 1788 door een detachement Zwitsers van May werd afgelost.

Nadat Amsterdam gecapituleerd had begon Abcoude ook te herademen. Pastoor Driesman teekende aan, „dat op dien datum het doodsgevaar geweken was”.

Afbeelding der Pruisische, den 29de April, 1788.

Eind October en begin November keerde het grootste gedeelte der Pruisische troepen met grooten buit huiswaarts, maar op verzoek van de Staten-Generaal bleven 4000 man, onder bevel van generaal von Kalkreuth, gedurende den winter in Holland.

Hiermede was de Pruisische veldtocht in Holland geëindigd. Wanneer de Hollandsche troepen overal ernstig weerstand geboden hadden, en wanneer de gewapende burgers niet zulke vlugge beenen gehad hadden zou de uitslag ongetwijfeld anders zijn uitgevallen. Nu was na de toezending van de marschpatenten alle verdere tegenstand nutteloos. De Staten schonken aan den Hertog van Brunswijk uit dankbaarheid een eerepenning en de Koning van Pruisen stichtte uit de opbrengst van oorlogsbuit een

fonds, waaruit aan verschillende officieren een geldelijke belooning werd toegekend.

De bouw van de Brandenburgerpoort te Berlijn, die kort daarna begon, is daardoor naar men zegt, bevorderd en strekt dus nog tot herinnering aan dezen gemoedelijken oorlog.

Freiherr von Troschke beweert dat het Pruisische leger een voortreffelijken roep had achtergelaten en schrijft verder: „Mit Staunen fanden die Besitzer der herrlichen Landhäuser die schweren silbernen Feuerbecken, Platten, und sonstiges Kamingeräth unbeschädigt wieder, wengleich sie die Bemerkung nicht unterdrücken konnten, dasz es der Einquartierung nicht gelungen sei die peinliche holländische Reinlichkeit ganz aufrecht zu erhalten”!!

De toenmalige bewoners van de Vechtstreek en de bezitters van buitenplaatsen zouden zeker met die lofspraak niet hebben ingestemd. De plattelandsbevolking had weer grootendeels het gelag betaald.

Baambrugge.

J. G. Th. GREVENSTUK.

INHOUD.

---

1. Naamlijst	blz. V
2. Verslag van den Secretaris	„ XI
3. Rekening van den penningmeester	„ XIII
<hr/>	
4. Anthonia van Groenenberch of de Ridderhofstad de Haer, door Dr. Alberta J. Portengen.. .. .	„ I
5. Fectio een Romeinsche legerplaats en haven door A. E. Remouschamps	„ 3
6. Het Muiderslot, door Ds. F. W. Drijver	„ 13
7. Romaanse Bouwkunst in Nederland, De Kruis- gang van S. Marie te Utrecht, door Dee Philips	„ 17
8. Een origineele brief van Adriaen van Utrecht den lateren Paus Adrianus VI, door J. W. Verburgt	„ 25
9. De Pruisen in de Vechtstreek 1787, door J. G. Th. Grevenstuk	„ 28
